

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИДНІПРОВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ БУДІВНИЦТВА
ТА АРХІТЕКТУРИ»**

АРХІТЕКТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
(повне найменування центру, факультету)
АРХІТЕКТУРНОГО ПРОЕКТУВАННЯ ТА МІСТОБУДУВАННЯ
(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломного проекту (роботи)
магістр науковець
(рівень вищої освіти)

На тему: Принципи архітектурно-планувальної організації набережної
Перемоги в місті Дніпро

Виконала : студентка Дмитрієва Софія
Миколаївна Арх19-4мн
191 Архітектура та містобудування
(Архітектура та містобудування)

(шифр і назва спеціальності)

Дмитрієва Софія Миколаївна

(прізвище та ініціали)

Керівник Подолинний Сергій Іванович

(прізвище та ініціали)

Рецензент Захаров Юрій Іванович

(прізвище та ініціали)

Оцінка

Національна шкала, кількість балів, оцінка)

(підпис)

(прізвище та ініціали секретаря)

м. Дніпро – 2021р.

Робота виконана на кафедрі архітектурного проектування та мистобудування при ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник :

Подолінний Сергій Іванович
старший викладач кафедри
архітектурного проектування та
мистобудування ДВНЗ
«Придніпровська державна
академія будівництва та
архітектури»

Рецензент:

Захаров Юрій Іванович

Захист відбудеться «24» травня 2021 року о 9:00 при ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» за адресою: 49600, м. Дніпро, Чернишевського, 24-а, аудиторія 45

ЗМІСТ

Вступ	8
Розділ 1. Вітчизняний і зарубіжний досвід вивчення прибережних територій.	14
1.1 Структура елементів прибережної зони, основні терміни та визначення.....	14
1.2.1 Огляд проектних рішень у місті Дніпро.	38
1.2 Методичні засади вивчення проблем формування набережних.	41
Розділ 2. Основоположні чинники формування набережної Перемоги у місті Дніпро.	42
2.1 Історичний досвід формування прибережної території правобережної частини міста Дніпро.	42
2.2 Сучасні характеристики набережної Перемоги.	45
2.3 Формотворчі фактори архітектурно-планувальної організації набережної Перемоги в місті Дніпро.	51
2.4 Головні напрямки архітектурно-планувальної організації набережної Перемоги	57
2.4.1 Створення системи пішохідно-транспортних зв'язків прибережної території з рікою Дніпро.....	58
2.4.2 Забудова набережної Перемоги в місті Дніпро.....	59
2.4.3 Сміслова складова	59
2.4.4 Створення архітектурних об'єктів, що забезпечують рентабельність муніципальних рекреаційних комплексів.....	60
Розділ 3. Концептуальна пропозиція розвитку набережної Перемоги в місті Дніпро.	61

Основні висновки.....	66
Список використаної літератури.....	69
Додаток №1	73
Додаток №2	74
Додаток №3.....	75
Додаток №4.....	76
Додаток №5.....	77
Додаток №6.....	78
Додаток №7.....	79
Додаток №8.....	80
Додаток №9.....	81
Додаток №10.....	82

Вступ

Актуальність дослідження. В сьогоденні актуальність обраної теми визначається зміною функції прибережних зон в містах :

- незбалансована територіальна планувальна структура прирічкових територій;
- відсутність чітко сформованих рекреаційних зон та організованих виходів до водних об'єктам;
- нерозвинений ландшафтно екологічний каркас в цілому;
- низький естетичний рівень розвитку берегової архітектури та середовища у води, яка формує панорамний фасад міста;

У Дніпрі йде активне освоєння прибережної території вздовж набережної Перемоги. Велика частина територій знаходиться у приватній власності, цей фактор впливає на можливість відпочивати в рекреаційних зонах, а також є території, які знаходяться в занепаді і мають негативний вплив на сприйняття міста та його стан. Проекти пропонованих і ті вже реалізовані викликають суперечливі відгуки простих городян і фахівців, а також суперечать екосистемі міста Дніпро. Тож, саме тому дослідження та визначення принципів є життєво необхідним для принципів її використання для подальшої адаптації та застосування.

З початку ХІХ століття прибережна смуга Катеринослава була зайнята пристанями, лісовими складами, лісопильними заводами. На початку 1930-х років прибережна територія, як і раніше представляла собою скупчення промислових підприємств, пристаней і торгових приміщень з хаотичною забудовою. Тому планом Дніпропетровська 1933 року, було запроектовано побудувати велику набережну, яка повинна була облагородити берегову лінію і стати однією з головних магістралей міста. Незабаром почалися і будівельні роботи. З 1934 по 1940 роки через

недостатнє фінансування вдалося частково впорядкувати тільки невелику ділянку від вулиці Леніна до Залізної (Миронова). Із запланованого була зведена лише облицьована гранітом підпірна стіна. У 1937 році роботи були законсервовані і поновилися в 1940 році в районі вулиці Харківської, яка колись виходила до Дніпра. Завершення робіт завадила Велика Вітчизняна війна.

До будівництва Набережної повернулися в кінці 1950-х років. Особливо значної реконструкції піддався берег в районі парку Шевченка. Раніше тут гранітні скелі підступали прямо до води. Берегова смуга в цьому місці була створена частково за рахунок підриву скель, частково шляхом насипу піску і шлаку.

Після деякої перерви знову активізувалася будівельна діяльність в районі південно-східного краю Головного проспекту міста поблизу титульного об'єкта цієї території - Монумента Вічна Слава.

Будівництво Монумента «Вічна Слава» стало для міста Дніпропетровська знаменною подією. Відразу кілька найважливіших смислів знайшли матеріальну форму. В першу чергу, це, звичайно, знак Великої перемоги, але одночасно це і логічне завершення головного Проспекту міста. Тут, на видовий майданчику, в свідомості глядача об'єднуються в єдине ціле місто і простір долини Великої річки.

Зведенням Монумента завершився досить тривалий і неоднозначний етап містобудівного освоєння цієї ділянки території. Вперше в структурі міста майбутній Проспект з'явився у вигляді «великої дороги» на генпланах І.Є. Старова 1790, 1792 рр.

Ось цієї магістралі в подальшому задала напрямок розвитку Катеринослава - Дніпропетровськ уздовж Дніпра, тим самим відразу отримавши особливе смислове значення. У планувальній структурі

з'явився елемент, що символізує головна подія не тільки навколишнього ландшафту, а й безкрайніх просторів «Дикого поля» - річку Дніпро.

Однак головний Проспект, який отримав цей статус на «Зведеному кресленні з показанням проекту 1806 г. ...», ще майже півтора століття з Дніпром мав взаємозв'язок лише асоціативну.

Довгий час місто жило окремо від річки, хоча активно користувався нею як дешевим і зручним комунікаційним коридором. Однією з причин такого непростого взаємодії були щорічні великі паводки. В деякі роки вода доходила до самого проспекту на його низинних ділянках. Такі гідрологічні умови значно ускладнювали освоєння прибережних територій.

Подолати цей природний бар'єр стало можливим тільки після пуску в дію Дніпрогесу (1932). І вже в генплані Дніпропетровська 1933 року з'являються пропозиції, в яких даються кілька напрямків виходу Міста до Ріки. У тому числі і по осі головного Проспекту, з її композиційним завершенням на лівому березі в районі нинішнього Придніпровська. Задум розкриття Проспекту на Дніпро в південно-східному напрямку не встигли здійснити - почалася війна.

Перемога у Другій світовій війні, масовий героїзм, в тому числі городян, припускав необхідність увічнення пам'яті цього всесвітньо значущої події в творах архітектури. І дніпропетровські архітектори, а це в основному фронтовики, знаходять чудове рішення задачі. У проектних пропозиціях післявоєнної реконструкції головного Проспекту (1947) місцем створення меморіальної площі визначається південно-східний схил головного пагорба на продовженні осі Проспекту.

За задумом архітекторів тут повинен завершитися головний Проспект, а формується площа, і меморіал стають кінцевої, завершальною крапкою руху. У цьому місці простір міста, з'єднуючись з безкрайними

просторами долини річки і навколишніх її степів, делегує рукотворним творінь і надіям людей відповідний грандіозний, космічний масштаб.

За час після зведення Монументу «Вічна Слава», він, і територія в поле його смислового впливу, стають знаковими елементами структури міста. Це місце цікаве всім поколінням, воно презентує яскраво, переконливо історичний шлях міста і країни, породжує відчуття гордості і надії на світле майбутнє.

Проспект отримав природне, функціонально глибоко обгрунтоване продовження в південно-східному напрямку. Був закріплений і яскраво підкреслять смисловий статус всього південно-східної ділянки Проспекту і прилеглої до нього території - духовно-просвітницький.

Важливо відзначити дивовижну гармонійність взаємодії функціонального змісту ділянок проспекту і топографії місцевості. У низинних ділянках траси проспекту, в його північно-західному «кінці» домінують в основному об'єкти утилітарного призначення - торгівля, виробництво, елементи транспортної інфраструктури, це - «початок». У серединній частині на більш високих відмітках представлений практично весь спектр функціональних програм, а його смислове призначення можна визначити, як «осередок». На найвищих відмітках, що відповідає усталеним символічним стереотипам (горішнє місце), зосереджені об'єкти духовно-просвітницького призначення - «завершення».

Гіпотеза дослідження. Прибережні території

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження базується на чинних нормативно-правових документах у галузі архітектурно-містобудівної діяльності: ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій» (2019), Водного Кодексу України, Положення стратегії міста Дніпра 2030, Положення генерального плану міста Дніпро, Закон «Про екологічну мережу України, Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». По даній темі виконані кілька проектних пропозицій, також багато матеріалу в ЗМІ. Існують науково обгрунтовані пропозиції щодо забудови прибережної території.

Мета і завдання дослідження – запропонувати стратегію композиційно просторових рішень прибережних територій. На межі арх. і соціуму.

Відповідно до поставленої мети були сформульовані наступні цілі:

- Проаналізувати стан теоретичних досліджень та нормативно-правової бази щодо рекреаційних прибережних територій;
- Систематизувати вітчизняну та світову практику прибережних територій;
- Визначити екологічну безпеку всієї перетворювальної діяльності на набережній Перемозі і прилеглих до неї територій;
- Аналіз значення домінування долини ріки Дніпро, основні характеристики;
- Збереження домінуючого значення долини ріки Дніпро в ландшафті міста, як гаранта національної ідентичності життєдіяльності на його берегах;
- Архітектурно-планувальний розвиток прибережної смуги;
- Посилення смислового і композиційного значення титульного об'єкта;

Об'єкт дослідження - прибережна територія правобережної частини міста Дніпро.

Предмет дослідження - Особливості взаємодії антропогенних і природних елементів прибережних територій, в тому числі і прирічної смуги правобережжя міста Дніпро.

Межі дослідження. Історичні етапи формування прибережної території правобережної частини у структурі міста Дніпро та його сучасний стан в умовах трансформації каркасу міста.

Методи дослідження. Методичний апарат дослідження базується на теоретичних методах історичного, літературного, статистичного та кількісного аналізу; емпіричних методах порівняльного аналізу та спеціальних методах : моделювання та експериментального проектування.

Новизна магістерської роботи :

Уперше:

- Розроблено концепцію архітектурно-планувального розвитку містобудівного вузла набережної Перемоги «Мандриківський»

- Виявлено головні напрямки архітектурно-планувальної організації набережної Перемоги;

Удосконалено:

- Проаналізовано еколого-містобудівний аспект оздоровлення басейну річки Дніпро;

- Принципи рекреаційного використання прибережних територій;

Набули подальшого розвитку:

- Дослідження щодо збереження домінуючого значення долини ріки Дніпро в ландшафті міста, як гаранта національної ідентичності життєдіяльності на його берегах.

Практичне значення одержаних результатів. Результати магістерської роботи можуть бути запропоновані при розробці концептуальних проектних рушень щодо архітектурно-планувальної організації набережної Перемоги у місті Дніпро.

Розділ 1. Вітчизняний і зарубіжний досвід вивчення прибережних територій.

1.1 Структура елементів прибережної зони, основні терміни та визначення.

У містобудуванні річкові території розглядаються, як в еколого-географічному, так і фізико-географічному аспекті. У першому випадку вони є об'єктом районного планування і відомі під назвою зон впливу річки, у другому - об'єктом проектування населених пунктів.

Величина прирічної території як зони впливу річки визначається впливом річки (водоймища) на прибережну зону і залежить від значення річки як джерела промислового і господарсько-питного водопостачання, об'єму зрошуваного землеробства, значення річки (водоймища) і її берегової смуги для масового відпочинку, транспортного значення і як джерела енергії. Річка виступає як фактор, вплив на розвиток економіки прирічкових районів має розміщення продуктивних сил і розселення, спеціалізацію промислового і сільськогосподарського виробництва.

При проектуванні населених пунктів визначення величини прирічної території засноване на взаємодії фізико-географічних закономірностей - обліку конкретних інженерно-геологічних, мікрокліматичних, лісорослинних, біологічних і естетичних умов, необхідному при проектуванні і будівництві населених пунктів.

При визначенні величини і конфігурації приречній території міста слід враховувати різницю між поняттям «прирічна територія» - природний територіальний комплекс (ландшафт) і «прибережна зона» - функціональна зона міста. Прирічна територія - поняття фізико-географічне, прибережна зона міста - містобудівне. В містобудівній практиці, як правило, величина прибережної зони міста більше величини приречної території.

Прирічкових територій, як і всіх територіях, розташованих на стику географічних сфер (літосфера, гідросфера, атмосфера), властива інтенсивність природних процесів, що обумовлюють динаміку розвитку берегової смуги - зміну форм рельєфу, мікроклімату, гідрологічного режиму, біологічних умов, облік яких необхідний в містобудуванні.

Виходячи з цього прирічна територія повинна розглядатися як область активної взаємодії води і суші - активізації природних процесів, що протікають під впливом річки. Таким чином, межа поширення впливу річки на прилеглу сушу є кордоном прирічної території. Вплив річки на річкові території в свою чергу залежить від клімату, водності річки, геологічної будови берегів рельєфу, господарської діяльності людини та інших факторів. Наприклад, в залежності від геологічної будови берегів можна розрізняти два основних види формування прирічних територій - в твердих кристалічних породах і пухких легко розмиваються відкладеннях.

У твердих кристалічних породах Прирічна територія відзначена малою шириною і стабільністю берегової лінії, в пухких - значною шириною і рухливістю берегової лінії.

Вплив видного фактора на формування прирічної території посилюється зі збільшенням водності - зарегулюванням стоку річки. При цьому змінюється весь комплекс природних умов, активізуються природні процеси (абразія, ерозія, зсуви, заболочування, засолення і т. Д.).

У містобудуванні вплив річки (водоймища) на прибережну територію можна звести до трьох основних видів - інженерно-геологічного, санітарно-гігієнічного і архітектурно-композиційного.

Інженерно-геологічним критерієм величини прирічної території є кордону долинних форм рельєфу, глибина залягання і режим ґрунтових вод, склад доданків берега горних порід, характер і напрям геологічних процесів. За геоморфологічною ознакою в межі прирічній території входять заплави, схили корінних берегів і стародавніх терас, ускладнених зсувними і ерозійними процесами, гирлові ділянки прибережних ярів і балок, борові тераси.

Санітарно-гігієнічним критерієм служать кордони мікроклімату, що формуються під впливом річки, або величина стійких відхилень від місцевого клімату. Ці кордони можуть бути встановлені відповідними показаннями температури повітря, відносної вологості, іонізаційного фону, циркуляції повітря і інших метеорологічних даних.

Архітектурно-композиційним критерієм є кордону, зумовлені фізіологічними межами зорового сприйняття деталей ландшафту - 2,5 км і силуетних деталей і кольору - 5,0 км.

Природні особливості прирічкових територій.

Геологічна будова прирічкових територій представлено гірськими породами від докембрійських гнейсов і гранітів до четвертичних лісів. Лесовий покрив сприяє розчленування берегових схилів, особливо в смузі переробки берегів водосховища. Захист будівельного фонду в береговій смузі, складеної лісами, вимагає спеціальних гідротехнічних робіт. Внаслідок високої пористості лес навіть при незначному навантаженні дає більшу просідання. Наприклад, нагрузка в 1 кг на 0,5 м² дає просідання в 10-20 мм. Величина осідання має пряму залежність від вологості: чим вона вище, тим більше просадка. На заплавах внаслідок систематичного замочування ґрунтів їх просадочні властивості зникають. Відсутність на заплавах просідаючих ґрунтів характерна черта інженерно-геологічних умов прирічкових територій.

Рельєф

Найбільш поширеними формами надрічкового рельєфу є заплашний, схиловий, зсувний, террасовий, яружно-балковий. У межах заплави виділяють три генетично пов'язані між собою частини - прируслових, центральну і притеррасну (рис. 2). Їх природа і містобудівне значення неоднакові. Для розселення найбільш придатна центральна заплава, розміщення місць масового відпочинку - прируслова, а для обводнення території - притеррасна. З надпойменних терас, тягнуться від річки на десятки і сотні кілометрів, найбільший інтерес для забудови представляє перший надзаплавної - борова тераса. Рельєф борової терраси складається з реліктових форм первинної заплави, еолових форм рельєфу в поєднанні зі старицями і зниженнями, заповнені поточними водами. За родючістю борові тераси стоять на одному з останніх місць (гумус 0,5%).

В умовах річкової системи Дніпра та інших річок помірного поясу північної півкулі характерно розташування міст в долинах з різко

асиметричним профілем. Асиметричність профілю річкової долини - найважливіша передумова архітектурно-планувальної і просторової структури прибережних міст.

Клімат і мікроклімат. Річкові території міст характеризуються освітою місцевого клімату і безлічі мікрокліматів, що залежать від величини і водності акваторії, морфології і експозиції берегових схилів, глибини річкової долини, характеру підстильної поверхні і забудови. Формування мікроклімату на прирічкових територіях зв'язано з впливом річок і водосховищ на хід метеорологічних процесів. Характерною особливістю мікрокліматичних відмінністю є те, що вони проявляються на тлі загальних кліматичних умов району в приземному шарі повітря (до 2 м) носять сезонний характер. Ці відмінності чітко проявляються в весняно-літній період. Влітку в нічний час великого значення набуває місцева циркуляція повітря.

Контрасти радіаційного та теплового балансу прирічкових територій обумовлені розходженням відбивної здатності (альbedo) підстильної поверхні і окремих спектральних її областей.

Вирішальним фактором у формуванні мікроклімату прирічних територій є вода. Вона нагрівається і охолоджується повільніше, ніж суша. На підставі багаторічних і замірів встановлено, що відбивна здатність водної поверхні по відношенню до прямих сонячних променів залежить від висоти сонця над горизонтом. Найменша величина альbedo (2%) відзначається тоді, коли сонце знаходиться в zenіті. У міру зниження сонця альbedo води збільшується. При висоті сонця 10° альbedo дорівнює 34%, а при висоті 2° 78%. Така зміна альbedo пояснюється теорією відображення радіації сонця від поверхні води. Чим сонце вище, тим відбивна здатність води менше і навпаки. Для розсіяної радіації альbedo води коливається в

межах 3-5%. Альbedo прирічкових ділянок суші коливається від 5 до 40% в залежності головним чином від їх шорсткості і зволоження.

У мікрокліматичних ареалах великих річок і водосховищ за усередненими даними на 1-7 ° холодніше днем і на 3-4 ° тепліше вночі при підвищеній відносній вологості.

У теплий період року над акваторією вертикальний профіль температури повітря в середині дня має інверсійний або ізотермічний вид, а над сушею біля берегів формується інсоляційний тип розподілу температури.

Важливим показником гігієнічної цінності прирічкових територій є іонізаційний фон - ступінь концентрації в повітрі легких атмосферних іонів. З багатьох джерел іонізації атмосферного повітря становить інтерес баллоелектричний ефект, який пов'язаний з гідрологічним режимом басейну. Баллоелектричний ефект проявляється в тому, що в процесі розпилення води утворюється велика кількість іонів з переважанням негативних, помірно підвищена кон-центрація яких (2-3 тис. Смг) благотворно фізіологічний вплив на організм людини.

Спостереження над формуванням мікроклімат в долинах великих річок дозволили прийти до наступних висновків:

- вплив, який чиниться водоймою на прибережну територію, загасає пропорційно логарифму відстані від нього;
- річка в літній час впливає на мікроклімат прилеглої території. Для Дніпра смуга суші, на якій воно позначається в залежності від погодних умов, часу доби і напрямку вітрів, водності річки, дорівнює 500-1000 м
- річка в своєму мікрокліматичних ареалі протягом діб створює підвищену вологість і знижену температуру повітря;
- Бризовая циркуляція повітря (річка - берег) зменшує денну спеку в прибережній зоні;

- показники альbedo прирічкових територій дозволяють проектувальнику перейти до конструювання прибережних парків і їх окремих зон, з наперед заданим мікрокліматичним режимом (прохолодні парки).

Поверхневі, ґрунтові і підземні води.

Ґрунтові води накопичуються на першому від поверхні землі водотривкому горизонті. На прирічкових територіях вони формуються під впливом ріки і мають з нею гідродинамічний зв'язок.

Стікаючи в яри і річки, ґрунтові води часто виходять на поверхню у вигляді ключів. Стародавні і сучасні річні долини, заповнені алювіальними відкладеннями потужністю до 100 м, є величезними природними дренажами, акумулюють воду. Алювіальні відкладення - прекрасні колектори ґрунтових вод, широко використовуваних у водопостачанні

Ґрунтово-рослинний покрив. Ґрунтово-освітні процеси на прирічкових територіях, розвиваючись на тлі загальних зональних умов, залежать від структури і динаміки прирічкових ландшафтів, а також господарської діяльності людини.

Основною особливістю ґрунтового покриву заплави і борової тераси є те, що він формується на бескарбонатних алювіальних відкладеннях. На прируслової заплаві він представлений слабодерновими, дерново-піщаними і супіщаними почвами.

Рослинність прирічкових територій в системі міських насаджень займає особливе положення, обумовлене специфікою долинних географічних ландшафтів і спеціальними містобудівними функціями. У прибережній зоні міста роль насаджень в поєднанні з рельєфом і акваторіями зростає, з одного боку, як важливий оздоровчий і естетичний фактор, а з іншого - як засіб меліорації прирічних територій.

Геоморфологія

Досліджувана територія Правобережжя розташована в степовій області Придніпровської височини. (Фізико-географічне районування Української РСР, 1968), що представлено височинами і рівнини землями, розчленованими яружно-балочною мережею і мають загальний нахил на південний схід.

Лівобережна територія відноситься до степової області Придніпровської низовини. У долині Дніпра характеризується поєднанням долинних заплавних, надпойменна-террасових і степових типів місцевості зі слабкою розчленованістю. У гирлі річки Самари до греблі Дніпро ГЕС характеризується широким розвитком яружно-балкових і долинно-балкових типів місцевості.

В геологічному відношенні більша частина території є піднесеною рівнину, фундаментом якої є Український кристалічний щит, який покритий шаром теоретичних і четвертинних відкладень - червоно-бурих глин, лессов, лесовидних суглинків (Бондарчук, 1963). На найбільш піднятому кристалічному фундаменті, безпосередньо на корі вивітрювання залягають червоно-бурі глини і четвертинні суглинки. У знижених місцях кристалічного фундаменту породи докебрія перекриті неогеновими відкладеннями - строкатими глинами і сарматів пісками, а на ділянці Придніпровської депресії - відкладеннями палеогену четвертичної системи.

На території виділяються наступні типи ландшафту: приводороздільних-балковий, де панували зональні степові біоценози (балки та яри в деяких місцях повністю прорізають четвертинні відкладення до товщі пісків полтавської свити і опесчанених глин харківської свити палеогену (Травлеєв, 1972 а, б); придолинних-балковий ,

який схожий з попереднім, але прилягає до річкових долинах і добре дренується; долинно-терасовий, що включає долину Дніпра і його приток.

Особливістю долини Дніпра на досліджуваній території є наявність двох різко розрізняються частин: верхньої (від м Дніпродзержинська до колишнього гирла р. Самари) з широкою террасированною долиною і розвиненою придаточною системою річки (великою кількістю рукавів, озер та ін.) І нижньої (від колишнього гирла р. Самари до м.Запоріжжя) - каньйоноподібній, де Дніпро протікав по розлому. Українського кристалічного щита, що має ширину 1,5 - 2,5 км. Основною відмінною рисою геоморфології руслового рівнинного водосховища є відсутність розробленої терасує долини в нижній частині водосховища (як в Запорізькому водосховищі), а іноді і на всій його довжині.

Найдавнішою є ІV надзаплавної древнечетвертична тераса, складена піщано-глинистими відкладеннями і покривають їх еолово-делювіальними лесовидні суглинки і супісками, в рельєфі поступово переходить в схили плато і среднечетвертичних III надзаплавної тераси, складена среднечетвертичних різнозерністими пісками і супісками перекритими верхнечетвертичного лессовідними супісками. (Збереглася в нижній частині водосховища, де вона вузькою переривчастою смугою простяглася від греблі до с. Федорівки на правобережжі і до с. Ульяновки на лівобережжі) Відмітки поверхні - 80-100м. Друга надзаплавної тераси розвинена на обох берегах на північ греблі Запорізької ГЕС, а також у верхній частині і в гирлі р. Самари і складена верхнечетвертичного алювіальними різнозерністими пісками, прикритими лісовидими супісками і суглинками. Перша надзаплавної (борова або піщана) тераса збереглася тільки у верхній частині водосховища переважно на лівобережжі, в приустьєвої частини р. Самари і, частково, в долинах інших приток, а також фрагментарно в нижній частині (проти с. Федоровка). Складена вона

алювіальними пісками нового відділу з прошарками суглинків та супісків. Заплавна тераса представлена у верхній частині водосховища, в гирлі р. Самари і в долинах приток. Поверхня її являє собою низинну рівнину, що прорізає руслами, рукавами і старицями, місцями заболочену і складену глинистими пісками з прошарками і лінзами глин і суглинків. Відмітка поверхні заплави коливається в межах 54-60м.

Клімат території відображає основні риси клімату степової зони України і, в основному, характеризується як помірно-континентальний з жарким посушливим літом і напівпосушливими періодом в травні-вересні. Зима відрізняється періодичними відлигами іноді з підвищенням температури повітря до +14^о. Район знаходиться на ветрораздельной лінії, де панують вітри різних напрямків: на північ - із західного складової і менш стійкою орієнтацією; на південь - з східної складової і більш стійкою спрямованістю. Середньорічна кількість опадів становить в центрі району (м Дніпро -472 мм, з яких близько 2/3 випадає у вигляді злив в літню пору.

Грунти

Водосховище розташовано на кордоні двох ґрунтових провінцій степу: північній Лівобережно-Дніпровської та Правобережної-Дніпровської, в яких переважають чорноземи звичайні, малопотужні середньогумусні з потужністю гумусового горизонту близько 40 см. Перехідний горизонт має кордон з материнською породою на глибині 75-85 см. У межах приводороздільного-балочного ландшафту на верхній і середній частинах схилів ґрунту середнесмиті і сильносмиті, а в нижній третині - намиті (делювіальні). В умовах долинно-террасового ландшафту почвоутворюючими породами є піски і опесчаненої суглинки, на яких в заплавах річок формуються лугові, лучно-лісові та болотні ґрунти, а на друге терасах - дерново-степові, дерново-борові піщані ґрунти. На третє, чорноземних терасах є засолені ґрунти: солончаки, солонці і солоди. Під

невеликими за площею байрачними і штучними лісами формується чорнозем лісопокращенні багатогумусні і середньогумусний, важкосуглинисті і середньосуглинистих на лесах і лесовидних суглинках (Травлєєв, 1972 а, 1972 б; Стадниченко, 1960; Грунти Дніпропетровської області, 1969).

За умовами залягання, рівню родючості і іншим властивостям ґрунту водоохоронної зони об'єднані в чотири ґрунтово-меліоративні групи: лучно-чорноземні, лугові, дернові і еродовані. Їх площі в межах водоохоронної зони водосховища розподіляються наступним чином (Схема ... Дніпровського водосховища ..., 1984): лучно-чорноземні супіщані і легкосуглинкові - 6960 га (11,7%), лучно чорноземні слабосолонцеватий легкосуглинкові - 3150 га (5.3%) , лугові солонцюваті легко-і середньосуглинисті в комплексі з солонцями 2800 га (4,7%), дернові піщані еродовані - 7310 га (12,2%), змиті ґрунти і материнські породи - 39450 га (66,1%). Всього (без населених пунктів) - 56670 га.

У водоохоронну зону входять території по обох берегах водосховища середньою шириною - 1,2 км. Їх сумарна площа становить 66,57 тис. Га.

Ґрунти заплав. Заплавою називають частину долини, яка періодично (зазвичай навесні) заливається водою. У всіх ґрунтових зонах по стародавнім і сучасним долинах річок поширені заплавні, або алювіальні, ґрунту, утворення яких пов'язане з наносом мілкозема під час розливу річок.

Серед заплавних ґрунтів в залежності від характеру їх виникнення спостерігається значне розмаїття. Розрізняють три частини заплави: прируслових, центральну і притеррасной. Найбільш типово розташування цих трьох частин заплави в таежно-лісовій та лісостеповій зонах.

Прируслова заплава утворюється в безпосередній близькості від русла річки внаслідок наносу осідає піску. Ґрунти на ній піщані і супіщані.

У них мало гумусу (не більше 2%), мулистих частинок, азоту та інших поживних речовин. Грунти прируслової заплави безструктурні, шаруваті. Тільки при відсутності систематичних наносів на цих грунтах розвивається дерновий процес. Прируслова заплава має обмежене сільськогосподарське використання. Тут необхідно застосовувати органічні і мінеральні добрива, особливо азотні.

Грунти центральної заплави, розташованої за прируслової, значно багатшими. Саме по ній широко розливаються весняні води річок, повільно осідає багатий намул. В результаті грунт збагачується гумусом і мінеральними солями. У центральній заплаві розрізняють грунту зернисті і зернисто-шаруваті. Найбільш родючі зернисті. У них гумусовий горизонт становить 20-40 см, гумусу міститься від 3 до 7%. Реакція слабокисла. Насиченість підставами висока. Грунти мають хорошу зернисту структуру. У зернисто-шаруватих грунтах шари з зернистою структурою перекриваються шарами пілуватого аллювія, вони менш родючі, ніж зернисті, так як в них менше гумусовий горизонт, менше гумусу і поживних речовин.

Відрізняють також дерново-глейові заплавні грунту, які утворюються в понижених місцях центральної заплави при тривалому затопленні і близькому стоянні ґрунтових вод. Ці грунти мають сліди заболочування (оглеєння), багаті гумусом, іноді оторфовані, потенційно родючі. Але вони потребують поліпшення шляхом застосування дренажу, підвищених доз калійних і помірних доз фосфорних і азотних добрив.

Грунти притеррасної заплави переважно болотні і заболочені, на півдні засолені. У притеррасної частині заплави поширені стариці і протоки, т. Е. Зниження без достатнього стоку води. У цих умовах створюється надмірне зволоження, внаслідок чого спостерігається переважання осокових рослинності, утворюються заболочені участкі.

Притеррасна заплава вимагає осушення, а потім застосування добрив. У зоні каштанових ґрунтів в таких заплавах поширені солонцюваті і солончакові ґрунти. Заплавні ґрунту в більшості випадків родючі. Вони можуть бути відведені під цінні овочеві, кормові, технічні культури. Однак їх можна залишати і для інтенсивного використання в якості кормових угідь. За даними Всесоюзного науково-дослідного інституту тваринництва, в нашій країні підкороткопийменними луками зайнято 17,6 млн. Га і під долгопийменними, де вода стоїть понад місяць, -15,7 млн. Га. Зрозуміло, заплави вимагають щорічного поверхневого догляду, додаткового внесення мінеральних добрив. Пойми століттями і тисячоліттями накопичували родючий алювіальний нанос, принесений течією річки. Вони добре забезпечені водою. При необхідності на них легко організувати і зрошення. Заплави доцільніше використовувати під високопродуктивні луки і пасовища, провівши, зрозуміло, меліоративні роботи в притеррасній частині. На короткий час заливаються заплави можна відводити під насінники злакових багаторічних трав, цінні технічні культури (льон, конопля), силосні (кукурудза), а також під овочі, картопля і ярові зернові (рідко озимі). Заплави треба берегти і без особливої потреби не розорювати. При оранці слід врахувати можливість і небезпека водної та вітрової ерозії. Для її попередження по краю притеррасній частині необхідно зберегти заслін з лісу або чагарника.

Поверхня території області в основному рівнинна. На заході її тягнеться сильно розчленована Придніпровська височина (висота до 209 м). У південно-східній частині в межі області заходять відроги Приазовської височини (висота до 211 м). Центральна частина зайнята Придніпровською низовиною, що переходить на півдні в Причорноморську. З північного заходу па південний схід Днепропетровщину перетинає ріка Дніпро, до басейну якого належать

поточні по території області його притоки - Оріль, Самара з Вовчої, Мокра Сура, Базавлук, Інгулець з Саксагань та ін. В області близько 1,5 тис. Водосховищ і ставків площею понад 26 тис. гектарів. З півдня територія області омивається водами Каховського водосховища.

Майже на всій території Дніпропетровщини переважають родючі чорноземні і темно-каштанові ґрунти. Ліси з дуба, осики, берези, клена займають 4,8% території, головним чином по долинах річок Дніпра, Орелі, Самари та Вовчої. Площа лісів збільшується за рахунок полезахисних смуг і залісення ярів. Тільки за роки дев'ятої п'ятирічки нові лісонасадження розширені до 27,8 тис. Га. З тварин зустрічаються косуля, дикий кабан, вовк, лисиця, заєць, гризуни; з птахів - перепел, сіра куріпка, жайворонки, качки, кулики і інші. В області - 10 заказників, 24 парки-пам'ятки, 59 пам'ятників природи, в т. ч. Котовський ліс в Магдалинівському районі, озеро Солоний Лиман в Новомосковському районі, Дібрівський ліс в Покровському і Комісарівський ліс в П'ятихатському районах, гора Калитва в Царичанському районі.

Дніпропетровщина славиться багатством надр. Потужною товщею залягають більш ніж на 100 км уздовж річки Інгульця залізні руди Криворізького басейну. Запаси їх перевищують 19 млрд. тон. Крім Криворізького, в області виявлено та інші перспективні родовища руд (Орехово-Павлоградська та Чортомлицька магнітні аномалії, Желтянської родовище в П'ятихатському районі). Є родовища титану, марганцевих, рутило-ільменітових руд, цирконію, нікелю, кобальту.

В межах області, в родовищах Західного Донбасу, розвідано близько 8,6 млрд. Тонн кам'яного вугілля. Поклади бурого вугілля виявлені в П'ятихатському, Верхньодніпровському, Криворізькому та Синельниківському районах, нафта і природний газ - у Царичанському і Новомосковському. У 1966 році після закінчення будівництва газопроводу

Перещепине - Дніпропетровськ почалося промислове використання газу місцевих запасів. Є в області каоліни (ПРОСЯНСЬКИЙ родовище), вогнетривкі глини, вапняки (Криворіжжя), поклади граніту - Бородаєвський, Нікопольське, Кудашівське родовища. У Кудашівське кар'єрі був здобутий 220-тонний моноліт, з якого викарбовано пам'ятник Карлу Марксу в Москві. В області є також джерела мінеральних вод. Заселення краю, як свідчать археологічні знахідки, почалося близько 100 тис. Років тому. Уздовж берегів Дніпра і Самари, в межах нинішніх Верхньодніпровського, Дніпропетровського, Солонянського, Синельниківського, Павлоградського та Петропавлівського районів відомо близько 80 місць, де виявлені крем'яні знаряддя праці, стоянки і поселення епохи палеоліту. Найбільш древніми з них є стоянки мисливців і збирачів раннього палеоліту у міста

Дніпродзержинськ, село Василівка Синельниківського району та село Петро-Свистунова Солонянського району, що існували тут 100-40 тис. Років тому (Матеріали і дослідження по археології СРСР № 81. М.-Л., 1960, с. 15, 22, 23, 135; Археологія Української РСР, т. 1. К., 1971, с. 27, 28.), коли остаточно сформувалася найдавніша суспільно-економічна формація - первіснообщинний лад.

На схилах стародавніх балок у Петро-Свистунова, поблизу Василівки, а також у села Волоського Дніпропетровського району та в інших місцях розташовувалося багато поселень епохи пізнього палеоліту (35-10 тис. Років тому). Господарська діяльність пологових колективів в період палеоліту обмежувалася головним чином полюванням на мамонтів, бізонів, оленів та інших тварин, а також збиранням (С. В. Смирнов. Палеоліт Дніпровського Надпоріжжя. К., 1973, с. 15, 43.). В епоху мезоліту (10-8 тис. Років тому) полювання стає більш досконалою завдяки винаходу лука і крем'яних наконечників стріл. З'являються перші приручені тварини

- собака, а потім і свиня. Значну роль починає грати рибальство. У міста Ігрень (нині в межах Дніпропетровська) на місці одного з поселень епохи мезоліту було розкопано п'ять осель, а поблизу сіл Волоського і Василівки - в унікальних могильниках досліджено понад 80 поховань. Вчені припускають, що поховані, в кістках яких знайдені кременеві наконечники стріл, загинули в результаті зіткнення ворогуючих родових груп.

Рослинність території

Зональним типом рослинності території, на якій розташовано Запорізьке водосховище є різнотравно-типчаково-ковилові степи, але в даний час їх ділянки збереглися лише на крутих схилах долинно-балкових ландшафтів. Вони сильно змінені випасом і являють собою типчакові, молочайні і полинові пасовища (Бельгард, 1947). З усієї території, покритої трав'янистою рослинністю, (4165 га) у водоохоронній зоні водосховища степові схилі пасовища і сіножаті становлять 2965 га. Вони сформовані на змитих ґрунтах схилів, де зволоження відбувається тільки за рахунок опадів.

Вищевказані фактори, а також інтенсивний випас, зумовили знищення травного покриття, який не перевищує 45-50%. У трави переважають злаки (25-30%) і різнотрав'я (20-25%) (Схема ... Дніпровського водосховища ..., 1984).

Великою різноманітністю відрізняється рослинність території долинно-террасових ландшафтів. У заплаві Дніпра і пригірлових частин приток, що відносяться до субарідним і аридним заплавам, у яких заключною стадією розвитку рослинності є лісові суспільства (Грибова, Ісаченко, Карпенко і др..1975), широко представлена лугова, болотна і водна рослинність. У межах водоохоронної зони водосховища заплавні луки займають 480 га. Злаки в них складають 25 - 30%, різнотрав'я - 20 - 25% (бобові - 5 - 15%) (Схема ... Дніпровського водосховища ..., 1984). На,

островах прируслової заплаві і особливо на другій терасі Дніпра поширені псаммофітні угруповання, часто складова піщану степ.

Лісова рослинність поширена по пониженнях рельєфу - в заплавах і на терасах або аренах (соснові бори), а також в балках (байрачні діброви). У заплавах її представляють осокирники, верболози, а на підвищених ділянках - діброви. Останні краще розвинені в короткочасно заливаються заплавах приток (Бельгард 1947 1971). Лісистість водоохоронної зони водосховища становить 14988 га (22.5%) (Схема ... Дніпровського водосховища ..., 1984). Причому лісу нижній частині представлені штучними лісосмугами вздовж берегів і схилів балок: дубовими, белоакацієвий, тополіними. Лісова рослинність впливає на мікрокліматичні умови водойм придаточної системи водосховища (Грицан, 2000), обумовлюючи різноманітність їх флори і рослинності.

Гідрологія і гідрохімія

Площа водозбору водосховища становить 463 000 км². Довжина водосховища 128,5 км, мінімальна ширина (в районі с. Вовніги) - 600 м, максимальна - (на Самарському плесі в створі с. Олександрівка - о. Самарський) - 4,5 км. Площа водосховища при НПГ за проектними даними (наведені в усіх літературних джерелах) - 410 кв.км, хоча в даний час вона значно менше (Табл. 2.2), т. К. Ділянка від зони виклинювання підпору (у м Верхньодніпровська) до г . Дніпродзержинська був відділений в 1960 р греблею Дніпродзержинської ГЕС, а частина мілководь в 60-70 роки в районі м. Дніпро засипані в результаті міського будівництва. Максимальна глибина водосховища (біля греблі Дніпро ГЕС) - 60 м. Середня - 8 м. Висота НПГ (нормального підпірного горизонту) - 51,4 м, добові і тижневі коливання рівня - до 0,7 м, гранична спрацювання - 2,9 м (Гідрометеорологічний режим озер і водосховищ СРСР, 1979, водосховища

світу, 1979, Ісаєв, Карпова, 1980, Лоцманська карта Запорізького водосховища, 1974, Схема ... Дніпровського водосховища, 1984).

Водообмін Запорізького водосховища (Фортунатов, 1974) характеризується наступними величинами: повний обсяг - 3,3 куб.км; корисний об'єм - 0.84 куб.км; середній річний стік - 51,8 куб.км; водообмін - 15,7 раз на рік.

За класифікацією В. І. Жадина (1961) водосховище відноситься: за генезисом та місцезонашуванням - до рівнинно-річковим; по конфігурації - до лощина або руслових. За класифікацією А. Б. Авакяна і В. А. Шарапова (1968, 1979) воно відноситься: за обсягом і площі - до категорії великих; по глибині - до групи середнеглибких; по водообміну - до водосховищ з дуже великим водообменом.

Режим рівня водосховища обумовлений ставленням припливу і скидання води через агрегати Дніпро ГЕС. Водосховище має в основному тижневе і добове регулювання і передпаводочну спрацювання для запобігання підтоплення населених пунктів в період повені. У річному ході рівня, незалежно від водності окремих років, виділяють три періоди: весняне наповнення, літньо-осіння стабілізація і зимова спрацювання. Прибуткова частина водного балансу Запорізького водосховища в середньому 46,6 км³ / рік. Їх них 98% складає стік через Дніпродзержинський гідровузол, 2% - бічна припливно і опади (0,1- 0,3 км³) рік при випаровуванні 0,2-0,3 км³ / рік. У видатковій частині балансу переважає стік через Запорізький гідровузол. Значний обсяг становить водоспоживання на господарські потреби - 3 км³ / рік, у тому числі - 1,8-2,5 км³ / рік повертаються у вигляді скидів (Гідрологія і гідрохімія Дніпра і його водосховищ, 1989).

З огляду на невелику ширину водосховища сильне хвилювання спостерігається рідко. Найбільша висота хвилі складала 135 см в жовтні

1969 р у м Запоріжжя при вітрі швидкістю 30 м / сек. Тривалість сгонов і нагонов води коливається від 4 до 200 годин (в середньому - близько доби), різниця горизонтів при цьому рідко перевищує 20-30 см (Схема ... Дніпровського водосховища, 1984). Термічний режим водосховища відрізняється більш вираженою стратифікацією в нижній частині. Льодовий режим характеризується розтягнутим льодоутворення і нестійким людом в теплі зими (особливо в районах промислових центрів).

Залежно від провідного фізико-географічного процесу і літології берега водосховища відносяться до п'яти типів за класифікацією Л. Б. Розівського (1962).

1. Берега вивітрювання, складені скельними і напівскельними породами. Поширені в основному в Верхньому районі Нижньої частини. Загальна їх протяжність - 35 км.

2. Берега, складені пухкими зв'язковими і полусвязном породами. Вони є найбільш распространение і до 80 років становили 77% периметра. Цей тип берегів характерний в основному для нижньої частини водосховища, де розмиву схильні схили, складені лесовидні суглинки і супісками. Інтенсивність розмиву становила до 1960 року 1-2 м рік, але зараз значно зменшилася. В даний час цей тип берегів представлений тільки в Нижньому районі Нижньої частини.

3. Берега, складені незв'язними породами (пісками). Вони поширені в Верхньому і Середньому районі Верхньої частини водосховища. Інтенсивність розмиву 1-2 м в рік.

4. Аккумулятивні берега. Являють собою мілини, що утворилися в результаті резюмував піщаних терас. Поширені у Верхній частині водосховища.

5. Зсувні берега. До 80-х років становили менше 1% периметра водосховища (Гідрометеорологічний режим озер і водосховищ СРСР, 1981) і були в Нижній частині по правому березі в районі с. Круглик. В даний час практично відсутні.

Прозорість води (по диску Секкі) в медіа водосховища в літній період 100-300 см. В осінній і особливо у весняний період вона на окремих ділянках може збільшуватися до 600 см (Верхній район Самарського плеса).

Гідрохімічний режим водосховища представлений в літературі досить докладно (Гусинська, 1937, 1938; Калітаєва, 1948; Ровинская, 1955; Алмазов, Денисова, Майстренко, Ніхшіна, 1967; Варенко, Овдієнко, 1977; Денисова, 1979; Варенко, Ковтун, Ровинская, 1988, Гидрология і гідрохімія Дніпра і його водосховищ, 1989).

Води Запорізького водосховища відносяться до гидрокарбонатному класу, кальцієвої групи II типу (за класифікацією О.А.Алекіна).

Мінералізація води коливається в межах 109-450 мг / л і змінюється по сезонах року від мінімуму - під час повені до максимуму - в зимовий час і ранньою весною. Влітку в Нижній частині зазвичай відзначається вертикальна стратифікація в температурі і, відповідно - в мінералізації води, що зазвичай не характерно для рівнинних водосховищ. Загальна жорсткість води 2,3-4,2 мг-екв. Вона коливається в різні сезони року. Обумовлена жорсткість, головним чином, наявністю іонів Ca^{2+} і Mg^{2+} . Граничне насичення киснем 0,8-23, мг / л (11-271%), вуглекислим газом - 0-22,8 мг / л, рН - 6,9-8,9. У Нижній частині спостерігається вертикальна стратифікація кисню, і рН. Максимальне значення CO_2 спостерігається в придонних шарах.

Біогенні елементи містяться у воді в наступних концентраціях: NH_4 - 0,37-1,31 мг / л, NO_2 - 0,003-0,048 мгN / л, NO_3 - 0,04-0,6 мгN / л, PO_3 -

4общ. - 0,02-0,29 мгр / л, Fe розчин. - 0,00-0,25 мгFe / л, Fe заг. - 0,00-0,44 мгFe / л. Показники вмісту органічної речовини в воді наступні: вміст органічного вуглецю - 10,4-16,2 мг / л, азоту - 1,2-1,6 мг / л, фосфору - 0,05-0,06 мг / л, перманганатная окислюваність - 11,5-17,4 мг / л, біхроматна окислюваність - 24,4-43,2 мг О / л, кольоровість - 40-60о.

Типологія мілководдя водосховища.

Під мілководною зоною розуміють (Корелякова, 1977) частина водосховища, де переважаючим елементом ландшафту є мілководдя. В межах мілководній зони крім них можуть знаходитися глибоководні ділянки і острова. Паралельно з розподілом мілководь за ступенем захищеності важливим критерієм типізації мілководь є характер територій, на яких утворені мілководдя при їх затоплення. У зв'язку з цим на великих рівнинних водосховищах І.Л. Корелякова (1977) пропонує розрізняти три групи типів мілководь: мілководдя, утворені на заплаві, мілководдя, утворені на надзаплавних терасах і мілководдя-мілини. У межах цих груп вона встановлює 9 типів мілководь.

Для Запорізького водосховища характерна наступна особливість. У нижній його частині немає терасує долини і тут відсутні мілководдя, утворені на надзаплавних терасах.

Відповідно до даної типізацією, особливостями затоплених територій і заростання Запорізького водосховища як руслового, нами пропонується наступна типологія мілководь.

I. Група типів мілководі, утворених на заплаві.

1 тип. Прируслові мілководдя. Представлені у Верхній частині Дніпровського плеса і характеризуються піщаними ґрунтами, среднезаіленними зі зменшеним заростанням.

2 тип. Центральнопойменні мілководдя. Представлені також у Верхній частині Дніпровського плеса. Відрізняються від першого типу

великим заилением, менші глибини і майже сто відсотковим заростанием і сплавини-освітою.

3 тип. Притерасного мілководдя. Представлені в розширеній частині дніпровської заплави так – як і перші два типу. Для них характерні, як і для першого типу піщані ґрунти, але з більш значним замуленням і заростанням. Мілководдя цієї групи мають площу 954га.

4 тип. Мілководдя частково затопленою заплави Самари. Представлені в верхньому районі Самарського плеса. Характерними ґрунтами є сильно замулені піски. Заростання майже стовідсоткове заболочування. Площа мілководь цього типу 1810 га.

5 тип. Мілководдя повністю затопленої заплави р. Самари. Представлені в нижньому районі Самарського плеса і характеризуються замуленими пісками і менш інтенсивним заростанням. Мають площу 1493 га.

II. Група типів мілководь-мілин.

6 тип. Піщані мілини. Представлені в верхній частині Дніпровського плеса у вигляді вузької прибережної смуги, що оточує берега і острови від декількох метрів в Дніпродзержинському районі до декількох метрів в Дніпропетровському. У Дніпродзержинському районі через інтенсивності течії основним типом донних відкладень є промиті піски. Заростання незначне. У Карнаухівської-Ново Кайдакському районі на частково захищених мілководдях поширені злегка замулені піски, заростання їх незначне. У Дніпропетровському районі навіть на мілководдях відкритого типу заростання більш інтенсивне. Цей тип мілководь зустрічається і на Самарському плесі, маючи однак незначну площу. Загальна площа мілководь цього типу 465 га.

7 тип. Лесові мілини. Представлені в нижній частині Дніпровського плеса у вигляді майже безперервної прибережної смуги шириною в кілька

десять метрів. Однак лесовий шар товщиною 10-30 см має піщану основу. Заростання значне, особливо на захищених мілководдях. Вони мають площу 395 га.

8 тип. Сильно замулені мілководдя верхів'їв степових балок. Представлені в нижній частині Дніпровського плеса і розташовані в верхніх частинах заток, утворених при затопленні крутосхилих балок, прорізаються берега Дніпра. Вони є характерною особливістю Запорізького водосховища і тому нами виділені в особливий тип. Площа їх 43 га.

Утворилися ці мілководдя в результаті поверхневого стоку і акумуляції твердих частинок і органічних залишків, які сформували чорні мули товщиною понад 1 м. Заростання їх незначно через низьку прозорість / до 50 см /. Рослинність представлена дуже зрідженими фітоценозами куширу, змінюються в прибережній зоні, навпаки, ценотична потужними спільнотами повітряно-водних рослин, що розвинулися завдяки концентрації в верхів'ях заток надходять з поверхневим стоком біогенних елементів.

На ділянці Дніпро - Запоріжжя було дев'ять порогів і близько шести десятків кам'яних гряд загальною протяжністю близько 75 км. На рубежі 2-3 ст, біля порогів виникло слов'янське укріплення (с. Черевички), що належить до т.зв. Черняхівської культури, на території якої укріплення не відомо. Причина споруди єдиного городища пояснюється його розташування - поставлене на самому початку порогів, воно контролювало найважчий ділянку дніпровського торговельного шляху.

За часів Київської Русі, пороги стояли на шляху "з варяг у греки", і використовувалися як перевалочний пункт, місце переправи через Дніпро. Виникають торгово-перевознічеські селища в районі сучасних міст Дніпра і Запоріжжя. Зміцнення відсутня, що вказує на мирне сусідство кочівників

і русичів. Татаро-монгольська навала перервало освоєння порогів. Загинув, не встигнувши стати містом, селище на березі Самари (Ігрень). Його долю розділили інші. Край спорожнів.

У 1932 році була побудована Дніпровська ГЕС, що утворилося водосховище затопило пороги, збереглися лише залишки останнього з порогів - Вільного.

З пуском Дніпрогесу відкрилося наскрізний судоходство по Дніпру. Гребля станції підняла води Дніпра на 37,5 метра, який покрив все пороги. Найнебезпечніший з дніпровських порогів - Ненаситець - виявився на глибині 14 метрів.

Класична типізація поселень спирається на економічні принципи. На закони обслуговування населення в суспільстві споживання, де повинна існувати конкуренція.

В екологічному суспільстві вся класифікація поселень і територій проводиться на основі прояви впливу на людський організм.

У долині Дніпра, в зоні порогів, головними факторами впливу і взаємодії з людиною є - зони з різними інгредієнтами намагніченості території (карта залишкових аномалій і карта аномалій магнітного поля землі), сітка внутріландшафтною таксонів. Електромагнітний вплив корисних копалин, геоморфологія, спектральний вплив поясів і секторів форм рельєфу і зони розривних структур (неотектоніка).

Схеми атмосферних процесів в долині річки Дніпро в даній роботі не розглядаються, хоча їх вплив також існує.

Тож підсумовуючи, головною особливістю території є р.Дніпро зі своєрідною трасуванням його русла і унікальною системою порогів. У поєднанні з яру системою правобережжя склався унікальний природний комплекс, з космічними за масштабом емоційного впливу,

характеристиками ландшафту («... Не всяка птиця долетить до середини Дніпра ...» - Н.В. Гоголь).

Місто в своєму розвитку слідує певним принципам і стратегії. Специфіка прирічкових територій Дніпропетровська визначається особливим заплавленим рельєфом місцевості і їх значною лінійною протяжністю. З роками ріка набуває статусу планувально-структурної та ландшафтної осі всієї прибережної урбанізованої зони Дніпровської агломерації. Планувальна структура міста, що формувалась у зв'язку з ландшафтними особливостями місцевості, має чіткий лінійний характер, що відповідає рельєфу місцевості – терасам уздовж ріки, та перпендикулярним зв'язкам вздовж балкових урочищ. Прибережна зона є головним внутрішнім простором міста, що супроводжується інтенсивним суспільним та архітектурним навантаженням.

1.2.1 Огляд проектних рішень у місті Дніпро.

Провідна тема - «горизонтальний хмарочос». Він продовжує просторово і функціонально проспект до річки. Дві головних доміанти: горизонтальний хмарочос, група висотних будівель на південь від нього і фоновий елемент - композиційно героїзувати схил річкової тераси. Створюється площа біля монумента «Вічна Слава», який в цілому втрачає своє панівне становище смислової доміанти. Простір набережній розтинають на дві частини: «до хмарочоса» і «після хмарочоса».

Спроба висловити основну смислове значення композиції через ідеологію мегаурбаністики.

Ну а що ж горизонтальний хмарочос, «лінійка Весніна»? Думаю, з часом, як досвідчений містобудівник і практично мисляча людина, Л.С. Супонін зрозумів помилковість такого, на перший погляд, цікавого рішення. Він не міг не побачити, що «впавший хмарочос» розсікає набережну на дві частини. Він

порушує єдність сприйняття простору долини річки з прилеглих до нього ділянок території. А головне, філософія такої взаємодії архітектурного об'єкта з ландшафтом - з минулого століття. В цілому, в масштабі всієї долини Дніпра, горизонтальний хмарочос сприймається негативно.

Звичайно це все тільки думки та припущення. Але ж не випадково Л.С. Супонін ніколи особливо не афішував свою причетність до такого, здавалося б, престижного проекту. І кажуть, що начебто відмовився від участі в подальших опрацюваннях цієї ідеї. За нього це робили інші. Потім з'явилося з дюжину різних римейків за заявленою на початку 1990-х років темі. Всі вони поступалися оригіналу, все далі відходячи від композиційних знахідок, все більше заводячи у безвихідь саму ідею.

Багатоакцентна композиція, яка не має яскраво вираженого домінуючого елемента. Площа біля підніжжя платформи оглядового майданчика має другорядний характер. Головними елементами композиції є маси будівель. Монумент «Вічна Слава» втрачає значення титульного об'єкта території. Засобами мегаурбаністики формується містобудівна вузол регіонального значення.

Надалі особливу роль в процесі осмислення принципів формування цього архітектурно ансамблю зіграв міжнародний конкурс 2007-2008 років. Найважливішим досягненням стала чітке формулювання завдань конкурсу.

Такі ясні позиції, засновані на використанні досвіду попередніх етапів освоєння цієї території, давали чіткі орієнтири конкурсантам. Вони ж в подальшому дозволили сформулювати критерії оцінки результатів, які зводилися до наступного:

Критеріальна БАЗА ОЦІНКИ ПРОЕКТНИХ ПРОПОЗИЦІЙ

Композиційно-ПРОСТОРОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

1. Сохраненіє за монументом Вічна Слава значення титульного об'єкта території

2.Панорамніе розкриття на акваторію р. Дніпро з нагірної частини комплексу

3.Неперервний візуальний зв'язок далеких планів міської забудови з річковою долиною

ТОПОГРАФІЧНА ОСНОВА

4.Смислове домінування ландшафтного комплексу

5.Подчиненіе забудови бровки пагорба і прибережної частини комплексу унікальним характеристикам композиційної структури ландшафту

КОМУНІКАЦІЇ

6.Полноценная і безперешкодна транспортний зв'язок нагірній і прибережної частини комплексу

7.Соответствие транспортної інфраструктури території перспективного генельному плану.

У студентській навчальній роботі (2007-2008 рр.) Ці критерії були використані для аналізу конкурсних проєктів. Він показав, що переможець практично повністю вирішив заявлені завдання конкурсу.

Але ось в кінця 2016 - початку 2017 року середовищі архітекторів міста почалися розмови про те, що тривають проєктні розробки забудови території, розташованої на прибережній стороні Набережній Перемоги по осі проспекту Яворницького.

Здавалося б, Міжнародний архітектурний конкурс 2007-2008 рр. визначив базові принципи формування забудови території в місці виходу до р.Дніпро головного проспекту. Переможцем конкурсу став проєкт, в якому нічого не було з того, що презентувало рішення з «лінійкою Весніна». Авторитетне журі віддало перевагу більш сучасному трактуванні взаємодії людини і природи. Але, на жаль, думка авторитетних професіоналів було не враховано і далі все пішло по шляху, який привів до нинішньої тупикової ситуації зі «... спортивним комплексом ...»

Все всупереч логіці, минулого досвіду і сформульованим принципам. Заперечать - Ейфелева вежа в Парижі спочатку теж була дуже багатьма сприйнята в багнети, а тепер це символ міста і країни. Але в тому варіанті контрастного протиставлення на стороні Ейфеля були, по крайній мере, кілька найсильніших аргументів: - новітні будівельні технології та матеріали; - вишукана естетика; -Фантастичні по красі і незвичайності види міста з оглядових майданчиків для гостей і жителів міста. І, звичайно ж, найсильніший містобудівна аргумент - споруду зведено на місці перетину двох важливих планувальних осей міста.

Реалізація проектів житлових комплексів «Славія» та «Панорама» дали привід вважати, що процес створення унікального архітектурного ансамблю все-таки йде в потрібному руслі. Ці роботи, кожна по-своєму, оригінально, сучасно і, при цьому органічно, доповнюють те, що вже було створено.

1.2 Методичні засади вивчення проблем формування набережних.

1. Еколого-гідрологічні фактори
2. Розмірно-конфігураційні характеристики
3. Функціональне зонування
4. Транспортні зв'язки
5. Пішоходи
6. Кадастр
7. Історико-меморіальні, фрагменти історичних карт (з 19 ст. до 2019 р)
8. Урбоестетика
  - а) Каркас природній
  - б) Каркас антропогенний
  - в) Принципи освоєння ділянки набережної Перемоги
  - г) Концепція архітектурно-планувальної організації

9. Композиційно-просторові характеристики

Розділ 2. Основоположні чинники формування набережної Перемоги у місті Дніпро.

2.1 Історичний досвід формування прибережної території правобережної частини міста Дніпро.

Перші двісті років існування міста Дніпро, взаємозв'язок між територією міста та рікою був лише асоціативний. Карти цієї місцевості XIX вв. дають уявлення про характер прибережних територій. Розглядаючи польську мапу першої половини 19 століття, можливо побачити основоположну структуру прибережної території в районі нинішньої набережної Перемоги. Проглядаються плавні біля ЖК Bartolomeo Resort Town, які розчленовані поздовжніми протоками. Це найважливіші елементи системи самоочищення ріки. На генплані 1853 року, в той період Катеринослав і нинішнє місто Дніпро виходів до ріки не мало. Але побічно, крізь слободу Половиця якісь зв'язки, безперечно мала. Підхід, діаметрально протилежний тому досвіду, який був при будівництві та життєдіяльності Катеринослава- Кільченська (в цілому негативний, цілком ймовірно в наслідок цього, щодо цієї території не досить міцно клопоталися щодо забезпечення контакту з рікою Дніпро). А також гідрологічна ситуація була вкрай

негативною - сезонні розливи Дніпра дуже впливали на життя міста. В деякі роки вода доходила до самого проспекту на його низинних ділянках. Такі гідрологічні умови значно ускладнювали освоєння прибережних територій. Довгий час місто жило окремо від ріки, хоча активно користувалося нею як дешевим і зручним комунікаційним коридором. Розглядаючи німецьку мапу 1931 року, варто звернути увагу на територію нинішнього Гребного каналу. Територія мала великий острів. На генплані міста Дніпра 1933 року з'явилася перша пропозиція, в якій проглядається зв'язок між урізом води правобережжя та південно-східною брівкою головного пагорба по осі головного Проспекту, з її композиційним завершенням на лівому березі в районі нинішнього Придніпровська. Він створює один із напрямків виходу Міста до Ріки. Задум розкриття Проспекту на Дніпро в південно-східному напрямку не встигли здійснити - почалася війна. Значна роль українців у перемозі над нацизмом у Другій світовій війні, масовий героїзм, в тому числі городян, мав необхідність увічнення пам'яті цієї всесвітньо значущої події в творах архітектури. Тож дніпропетровські архітектори, а це в основному фронтовики, знаходять чудове рішення задачі - створення меморіальної площі. У проектних пропозиціях післявоєнної реконструкції головного Проспекту місцем створення меморіальної площі визначається південно-східний схил головного пагорба на продовженні осі Проспекту. За задумом архітекторів надається пропозиція формування цього об'єкту на північно-східному кінці проспекту, який композиційно контактує з долиною ріки Дніпро. Рубіжною подією стає створення Монументу Вічна Слава. З моменту будівництва монументу, містобудівний акцент цієї території змістився. Сформувалась повноцінна структура та відповідно змістовна характеристика прибережної території, яка потрапила до зони впливу цього нового центру змістовного, композиційного вузлу. Ця територія проспекту отримала меморіально-просвітницький зміст. В світовому досвіді не існує аналогів єднання композиційно-топографічно-змістовних характеристик території великого міста. Аналізуючи супутниковий

знімок 1962 року прибережної території правобережної частини міста Дніпро, частина суші зникла і зазнала значних змін. Змінилась містобудівна ситуація на підставі кардинальних гідрологічних перемін (введення в експлуатацію Дніпрогесу). Розпочинаються перші взаємодії міста та ріки. Вихід до ріки передбачається не тільки набережними правого і лівого берегів, а й головним проспектом. Наступні супутникові знімки (60-70-х років - з архівів Департаменту геологічної розвідки США (U.S. Geological Survey Department of the Interior)) 1962, 1970, 1971, 1972, 1975 років демонструють те, що конфігурація території гребного каналу видозмінювалась, так само як і містобудівна. У 1960-х роках, намив піску вздовж берегової лінії східного схилу Головного пагорба і вулиці Мандриківській ще більш змінило обрис берегів. Далі були менш масштабні окремо, але в цілому істотні трансформації русла річки до Південного мосту. Здебільшого це були хаотично не пов'язані один з одним і з екосистемою дії. Важливо відзначити дивовижну гармонійність взаємодії функціонального змісту ділянок проспекту і топографії місцевості. З'явився комплекс гребного каналу на початку 70-х років. Він став місцем міжнародних змагань для веслярів але в документах значився він як дамба від підтоплення. Також ми можемо побачити взаємодію міста з рікою, яка відбувається головним чином в місцях контакту наплавних мостів, переправ і причалів господарського призначення з береговою лінією. Освоєння правобережної частини набережної мала характер активний і в той самий час агресивний по відношенню до ріки робоча, утилітарна функція правобережної набережної - в основному господарська (причали, склади, виробництва) значно знижує ефективність природних очищувальних властивостей сезонних коливань рівня води річки. Повноцінна екологічна функція (самоочищення) зберігається на лівобережжі (пром об'єкти будуються в основному уздовж залізничних гілки), хоча і там берегова лінія селища Амур, на північний захід від моста починає освоюватися під господарсько-побутові функції. Будівництво Монумента «Вічна Слава», в 1966 році стало для міста

Дніпра урочистою подією. Відразу кілька важливих смислів знайшли матеріальну форму. В першу чергу, це, звичайно, символ Великої перемоги, але одночасно це і логічне завершення головного проспекту міста. Тут, на видовому майданчику, в свідомості глядача об'єднуються в єдине ціле місто і простір долини Великої ріки Дніпро.

2.2 Сучасні характеристики набережної Перемоги.

Система розкритих міських місць, і зокрема, в прирічкових землях підпорядковується основам багаторівневості та ієрархічності, але потрібно використовувати принцип безперервності і зв'язності, слідуючи прогресивним тенденціям ландшафтного урбанізму в архітектурно-ландшафтній організації системи міських відкритих просторів, при застосуванні методів рекультивації прирічної землі, становлення зв'язності розвитку зеленого каркаса, орієнтованості на пішоходів, адаптованості міського середовища до всіх мешканців мегаполісу і науково-освітньої насиченості для створення біопозитивних середовища.

Схема 1 Розвиток системи міських відкритих просторів в прирічних територіях методами формування гібридного ландшафту.

Згідно з положеннями нового Генплану Дніпропетровська на 2026 рік, розвиток міста зосереджено всередині його адміністративних кордонів, за рахунок реконструкції і ущільнення існуючої забудови. Передбачена територіальна організація і впорядкованість на основі чіткого функціонального зонування; формування планувального каркасу міста шляхом будівництва та реорганізації системи магістральних вулиць; удосконалення системи обслуговування всіх рівнів; інженерна підготовка та благоустрій територій; заходи з охорони навколишнього середовища.

Подальший розвиток отримає ландшафтно-рекреаційна зона Дніпропетровська, зокрема прибережні території житлового району «Фрунзенський» по вул. Широка, реконструйовані і упорядковані ділянки набережної ім. В. І. Леніна, Перемоги, Мандриківська рекреаційна водноспортивна зона, лісопаркове урочище «Тунельна балка», великі території Діївського гідропарку, Таромського, Войцеховського і Кіровського лісопарків. Значно покращиться транспортна доступність рекреаційних зон і раціональне наповнення їх стаціонарними об'єктами відпочинку.

Промислово-складська зона Дніпропетровська планувально організована на 8 промрайонах і промвузлах різної спеціалізації на лівому і правому берегах. Крім цього існує багато дрібних виробничих та комунально-складських майданчиків, дисперсно розміщених в сельбищній зоні. Розвиток виробничої зони Генеральним планом передбачена трансформація та перепрофілювання багатьох об'єктів та створення резервних територій за рахунок непрацюючих підприємств для зростаючих потреб складського господарства. На ділянках наміченого розвитку житлово-цивільного будівництва передбачається винесення

внеузлових підприємств по вул. Мандриківська, і ряду об'єктів Річкового промрайона по вул. Ленінградська.

Намічені Генеральним планом заходи щодо розвитку магістральної вуличної мережі припускають приведення її у відповідність до сучасних вимог розвитку міста, чітку локалізацію транспортних потоків в обхід центральної планувальної зони з активним включенням мостових переходів: Кайдацького і Південного, Усть-Самарського. На перспективу намічається будівництво нових мостових переходів через р. Дніпро: Павлівського і на схід Мерефо-Херсонського мосту.

Прирічкові території стають одними з найбільш привабливих міських територій, що характеризуються насиченістю різних функціональних зон та їх частою зміною. До того ж ландшафтні особливості території, а саме насиченість ярами та балками, що нині інтенсивно освоюються новою забудовою, ставить питання взаємовідносин між екологічним та урбанізованим міським каркасом. З часу введення в архітектурну практику терміну «екологія міста» посилилась потреба в захисті природи від негативного впливу міста, відновлення ріки та її прирічкових територій після промислового використання.

Планувальна структура міста органічно ув'язана з рельєфом місцевості, природними особливостями, факторів, композиційними елементами, зокрема водною поверхнею. Річка, крім виконання господарських і санітарних функцій, є окрасою міста, композиційною віссю, що з'єднує частини міста в єдине ціле.

Планування прирічкових територій та їх реабілітація здійснюється в тій чи іншій мірі вбираючи в себе досвід, що накопичили урбаністи за останні сторіччя. Звісно, різноманітність ландшафтних особливостей конкретних регіонів, економіка, геополітичні та культурні особливості впливають на вибір конкретних дій, проте досвід є унікальним підґрунтям. Міста, як правило, мають довгострокові програми щодо планувального розвитку територій. Наявність води в міському середовищі є великою цінністю, як з точки зору візуального

сприйняття, екології, транспорту. Розвиток міста Дніпра на великій річці є його перевагою і водночас його промислове минуле виступає загрозою для збереження ріки. Забруднення ріки відбувається шляхом промислових викидів, забруднення від площинного змиву, господарської діяльності, забруднення пов'язане з транспортом.

Композиційно - просторові характеристики ландшафту не дають очевидного напрямку розвитку проспекту в бік Дніпра. Тут домінує просторова вісь в північно-східному напрямку. Багато в чому саме цим пояснюється тривалість і складність освоєння цієї ділянки проспекту Дмитра Яворницького.

По-друге, каталізатором процесів освоєння часто слугували зовнішні чинники, пов'язані з антропогенними змінами природного середовища на макро- і мега- рівнях. Поштовхом до освоєння ділянки на верхніх відмітках стало будівництво в 1932 році Мерефо-Херсонського мосту і південній ж/д гілки, прокладеної по брівці схилу. Інженерне облаштування схилу більш чітко окреслює його форми і героїзує масштаб пагорба в цілому. Потім, після будівництва Запорізької ГЕС, стабілізується рівень води в Дніпрі і стає можливим більш активне і безпечне освоєння ділянок на нижніх відмітках.

По-третє, схил головного пагорба є досить яскравий і значимий елемент долини Дніпра. Він органічно і живописно «вріс» в тканину міста. Це своєрідний представник природного оточення в структурі міста. Він виконує роль стилобату для архітектурного комплексу на рівні Монумента і формує фон для забудови нижніх терас. У цьому місці відбувається "зустріч" горбистого правобережжя з низинним лівим берегом. Бровка головного пагорба – ідеальне місце для панорамних розкриттів. Це кордон, межа, де потрібно зупинитися, щоб побачити безкраї простори степів України.

Побудований в 1967 році монумент дуже швидко стає культовим місцем для городян різного віку. До основних його переваг можна віднести: символ події дійсно всесвітньо історичного масштабу, "намоленність" місця, його

загальнонародне визнання; співмасштабність Монумента, перш за все, елементам природного середовища. Крім монумента до існування до цього історико-меморіального об'єктів пізніше додаються нові. В цілому ця територія набуває якості загальноміської історико-меморіальної зони, а Монумент стає його титульним об'єктом.

Так само, як схил, Монумент органічно вписується в навколишнє середовище, оскільки він співмасштабний природному оточенню і стає невід'ємною частиною природного елемента-схилу головного пагорба. У цьому місці відбувається досить рідкісне для найбільших міст гармонійне злиття функціонально-сислового змісту природної основи і антропогенного середовища. У тому місці проспект, пройшовши найвищі свої позначки буквальному сенсі виходить до Річки. Тут – кульмінація візуальних очікувань глядача, тут природним чином склався кінцевий пункт руху.

Сучасний стан прирічкових територій міста характеризується економічно та екологічно порушеним співвідношенням площ, що є високо урбанізованими і територій природоохоронного, рекреаційного, та оздоровчого характеру. Взагалі то більша частина прирічкових територій Дніпропетровська завжди були невід'ємною частиною міста. На відміну від більшості європейських міст, прирічкові території яких зайняті промисловими, портовими складськими зонами. В міській структурі залишились території, що не мають певного статусу, а саме прирічкові території в районі Лівобережний 3, вихід до акваторії в районі житлового масиву Воронцова, організація прирічкової зони в Придніпровському районі, річка Шиянка, організація берегової смуги вздовж житлового масиву Перемога, доступ до акваторії в промислових районах, організація гідропарку.

На сьогодні акваторія Дніпра слугує транспортною артерією, та використовується для прогулянкових цілей. На мій погляд цей простір має сприйматись як частина збереженого та гуманного преобразованого простору, як частина природного каркасу міста. Прибережні зони мають стати місцем для

влаштування різноманітних форм спортивного та оздоровчого дозвілля. Таким чином реконструкція міста передбачає комплексний підхід в організації екологічного каркасу міста, оптимізацію системи функціонального зонування його територій, насичення їх «зеленими зонами». Формування екологічно збалансованого середовища, що підтримує та сприяє відродженню екологічно нестабільних територій.

Прирічкові території Дніпра, в умовах постіндустріального міста, потребують водночас балансового співвідношення в радикальній реконструкції та зваженій стратегії використання. Головною метою є створення комплексної стратегії освоєння прирічкової зони Дніпра з чіткою концепцією функціонального зонування та розміщення локальних містобудівних ансамблів та природно-ландшафтних коридорів.

У роботі був використаний термін, який рідко використовується у літературі, але добре відповідає цілям дослідження - «міжмістовий простір». Мається на увазі простір долини ріки між двома мостами, які більш чітко, ніж береги, відокремлюються просторові характеристики різних ділянок долини ріки Дніпро.

Сучасна топографія показує, що головний схил схилу є дуже яскравим і помітним елементом долини Дніпра. Органічно і мальовничо наче «вростає» в структурі міста. Це представник природного середовища в міській структурі. В зоні Монументу Вічна Слава сформувався великий містобудівний вузол з рисами архітектурного ансамбля загальноміського значення. Він являється завершальною частиною головного проспекту міста, кульмінацією його композиційно-сміслового значення. Ці унікальні властивості головного структурного елемента правобережжя міста були відмічені ще у 1980-ті роки, в дослідних працях Є.Б. Яшунського. У низинних ділянках траси проспекту, в його північно-західному «кінці» домінують в основному об'єкти утилітарного призначення - торгівля, виробництво, елементи транспортної інфраструктури -

«початок». У серединній частині на більш високих відмітках представлений практично весь спектр функціональних програм, а його смислове призначення можна визначити, як «осереддя». На найвищих відмітках, що відповідає усталеним символічним стереотипам (горішнє місце), зосереджені об'єкти духовно-просвітницького призначення - «завершення». Розглядаючи схему смислового змісту композиційно-просторових характеристик проспекту Яворницького (схеми виконані на основі розробок арх. Є.Б. Яшунського) можна констатувати, що зусиллями кількох поколінь архітекторів був створений рідкісний для містобудування прецедент, який став брендовим елементом для міста. А все починалось з славної історії Запорізького козацтва, яке самовіддано захищало ці території, а потім взяло активну участь в їх освоєнні.

2.3 Формотворчі фактори архітектурно-планувальної організації набережної Перемоги в місті Дніпро.

Розглядаючи кадастрову карту , більша частина прибережної території знаходиться в приватній власності. При організації зон відпочинку власники земельних ділянок перегороджують виходи до води, створюючи тим самим перепони вздовж узбережжя. А також можна констатувати, що більшість випадків забудови в прибережних територіях проходила до встановлення охоронних зон в містобудівній документації.

Функціональне зонування території містить наступні функції:

1. Зона розміщення суспільно-ділової (комерція) забудови;
2. Зона розміщення торгової функції;
3. Зона розміщення малоповерхової забудови;
4. Зона розміщення змішаного типу забудови (комерція + житло);
5. Зона розміщення об'єктів освіти;
6. Зона рекреації;

7. Зона розміщення культової споруди;
8. Зона придорожніх об'єктів;
9. Зона багатофункціонального використання (харчування + рекреація) з високим ступенем озеленення;
10. Зона розміщення спортивних закладів;

На схемі транспортних зв'язків аналізується на основні векторів та вузлів.

Основні з них які:

- Набережна Перемоги (тротуар);
- Бульвар Набержний;
- Проспект Яворницького;

Спуски:

- Селянський;
- Балашовський;
- Лоцманський;
- «Готельний»;
- «Тролейбусний»;
- Бульвар Слави;
- Вул. Космічна;
- Гребний канал;

Вузли:

- Оглядовий майданчик з Монумента Вічна Слава;
- Бульвар Слави;
- Перший масив;
- Другий, третій масив;
- «Січ»;
- «Бартоломео»;

Вектори розподіляються на глибинні, локальні, а вузли на титульні, базові та локальні. Розглядаючи більш детально ми можемо проаналізувати, що :

Вектори

Розподіляються на глибинні (загальноміські) стратегічні вектори пішохідно-транспортних потоків:

- Проспект Дмитра Яворницького;
- Вулиця набережна Перемоги;
- Вулиця Космічна;
- Південний міст;
- Бульвар Слави;

Глибинні вектори пішохідно-транспортних потоків:

- «Селянський» спуск;
- «Балашовський» спуск;
- «Лоцманський» спуск;
- Пішохідна траса "Коса";
- Вулиця Добровольців;

Локальні вектори пішохідно-транспортних потоків:

- « Фізкультурний» спуск;
- Бульвар «Студентський»;
- «Прогулянкова прибережна смуга »;

Вузли

Титульний вузол:

- Оглядовий майданчик навколо монумента Вічна Слава;

Базовий вузол:

- "Круг" - вихід вулиці Космічної до берега річки;
- Вихід Бульвару Слави до річки;
- Рекреаційний комплекс "Січ";

Локальний вузол:

- Зупинки громадського транспорту по набережній Перемоги;
- Місце для паркування перед "Набережним сквером";
- Ділянки набережної в місцях виходів на неї спусків: Селянського, Балашовського, Готельного;
- Предмостовий «Південний»;

Підсумовуючи аналіз пішохідно-транспортних потоків та зв'язків, можна сказати що:

- Сформовані в цілому пішохідно-транспортні потоки в цілому дають необхідну основу ефективного зв'язку міста з річкою на цій ділянці правобережної частини набережної Перемоги в місті Дніпро;
- Відсутні зв'язку територій набережній південніше Мерефо-Херсонського мосту з берегом;
- Вузли та вектори пішохідно-транспортних потоків, велика їх частина не мають архітектурно-містобудівного опрацювання;

Розглядаючи схему урбоестетики, головною домінуючою вісю є ріка Дніпро. Острова є осередками річкової системи. Проглядається вісь головного в місті проспекту імені Дмитра Яворницького. Проспект отримав природне, функціональне та глибоке обґрунтоване продовження в південно-східному напрямку. Він закріплений і яскраво підкреслює смисловий статус всієї південно-східної ділянки Проспекту та прилеглої до неї території - духовно-просвітницької. Він виділяється як один із пріоритетних «виходів» міста до ріки - по осі головного Проспекту до бровки головного пагорба і далі візуально і композиційно через Дніпро на лівий берег. Придніпровський виступ являється пам'ятником запорожським козакам. Важливо відзначити дивовижну гармонійність взаємодії функціонального змісту ділянок проспекту і топографії

місцевості. Сучасна топографія говорить про те, що – південно-східна брівка головного пагорба є досить яскравим та визначним елементом долини Дніпра. Він органічно і живописно «вріс» в тканини міста. Це своєрідний представник природного оточення в структурі міста. Укіс залізничних колій розмежовує головний пагорб. Уріз води правобережжя та лівобережжя є межами простору ріки Дніпро.

Розмірно конфігураційні характеристики говорять про те, що в цьому місці русло ріки, майже під прямим кутом повертається на південь навколо домінуючого у просторі пагорба. Така складна геометрія русла ріки формує своєрідну гідрологічну ситуацію.

Схема композиційно-просторових характеристик має ключові аспекти такі як: просторові осі, елементи, вузли. Цими характеристиками є:

Просторові осі :

- Ріка Дніпро;
- Проспект Яворницького;
- Брівка залізничної гілки;
- Бульвар Слави;
- Ріка Самара;

Елементи :

1. Монастирський острів;
2. Гребний канал;
3. Шевський острів;
4. Олексіївський острів;
5. Берегова лінія лівобережжя;
6. Берегова лінія правобережжя;
7. Схил бровки річкової тераси;
8. а, б, в, г – Мости;

Вузли :

- Головний пагорб;
- Придніпровськ;
- Бульвар Слави;
- Передмостові;
- ЖК Bartolomeo Resort Town;

Тож підсумовуючи, можна виділити позитивні та негативні характеристики.

Позитивні характеристики:

- Домінуюча роль долині ріки Дніпро, як гаранта ідентичної життєдіяльності на його берегах.
- Збереження і арх.-план. розвиток прибережної полоси набережної Перемоги, як найважливішого рекреаційного комплексу міста.
- Екологічна безпека всієї перетворювальної діяльності на набережній

Негативні характеристики:

- Негативний вплив на композиційно-просторові характеристики дисгармоніючих об'єктів.
- Відсутність зручних художньо осмислених зв'язків житлових кварталів з прибережною смугою.

Схема композиційно-просторових характеристик забудови та окремих комплексів набережної Перемоги висновок, який проаналізований на основі розгортки та розрізу. Головною домінантою є пам'ятник Слави, другорядною домінантою є «Січ». Дисонуючим елементом є «ЖК Bartolomeo Resort Town». Реперним об'єктом прибережної полоси є «Палац піонерів». Рядові об'єкти розташовуються на прибрежній полосі, які межують з береговою лінією. Реперними об'єктами рядової забудови являються три житлових масиви а також

нові житлові висотні споруди на набережній. Забудова, що розташовується напроти «Січі» є фоновою забудовою. Смісловим акцентом є церква.

Тож проаналізувавши всі існуючі мустобудівні фактори, можливо зробити такий висновок, що прибережна територія має:

- Відсутність безпечних архітектурно-осмислених переходів до річки через проїжджу частину набережної;
- Відсутність елементів інфраструктури річкового транспорту;
- Сформована система пішохідно-транспортних потоків в цілому дає необхідну основу ефективного зв'язку міста з річкою на цій ділянці правобережної набережної в місті Дніпро;
- Відсутній зв'язок територій набережної південніше Мерефо-Херсонського мосту з берегом;
- Вузли та вектора пішохідно транспортних потоків, велика їх частина не має архітектурно-містобудівної опрацювання;
- Незавершеність ансамблю монумента Вічна Слава;
- Існування жорстко диссонирующих архітектурних елементів (наприклад Bartolomeo Best River Resort);
- Велика частина прибережної смуги потрапила в приватні володіння, доступ городян до річки зведений до мінімуму;

2.4 Головні напрямки архітектурно-планувальної організації набережної Перемоги

А. Екологічна безпека всієї перетворювальної діяльності на набережній Перемоги і прилеглих до неї територій.

Б. Збереження домінуючого значення долини ріки Дніпро в ландшафті міста, як гаранта національної ідентичності життєдіяльності на його берегах.

В. Архітектурно-планувальний розвиток прибережної смуги набережної Перемоги, як рекреаційного комплексу регіонального значення.

Г. Посилення смислового і композиційного значення титульного об'єкта території Монумента Вічна Слава (МВС).

Д. Модель принципів формування архітектурно-планувальної системи набережній Перемоги.

2.4.1 Створення системи пішохідно-транспортних зв'язків прибережної території з рікою Дніпро

- Пішохідний надземний і інтерактивні підземні переходи, що зв'язують прибережну частину площі Слави з прибережною смугою;
- Пішохідний надземний перехід в місці виходу Селянського спуску до набережної;
- Пішохідний надземний перехід на «Першому масиві»;
- Пішохідний надземний перехід в районі «Космічного кільця»;
- Пішохідний надземний перехід «Бульвар Слави»;
- Інтерактивний надземний і підземний переходи Фізкультурно-розважального хаба «Тридцять дві арки»;
- Вузли пішохідних переходів по обидві сторони набережної;
- Система екобезпечних парковок, в тому числі трирівнева автостоянка в прибережній смузі у Селянського спуску;
- Система безпечних виїздів-в'їздів і проїздів для обслуговування архітектурних об'єктів прибережної смуги;
- Система велодоріжок і вузли її обслування;
- Розташування вузлів пішохідних переходів по обидві сторони;

- Створення інтерактивного підземного переходу від оглядового майданчика Монумента Вічна Слава на середину схилу тераси і далі по поверхні до площі-скверу і вхідними вузлами переходів;

2.4.2 Забудова набережної Перемоги в місті Дніпро

Забудова територій в полі смислового впливу Монумента Вічна Слава.

- Для зниження дисгармоніюють впливу комплексу висотних будівель «Бартоломео» покрити верхні 8-12 поверхів фасадів дзеркальним склом;
- Формування представницької площі біля підніжжя пагорба, як елемента планувальної структури міста, що символізує новий історичний етап в його розвитку;
- Формування на північно-східному кордоні нагірній частині площі Слави комплексу будівель, який підкреслюють чільну роль МВС у навколишньому просторі;
- Створення на прибережній частині площі Слави комплексу будівель Свято-Покровського собору в сучасних формах, як символ нового етапу розвитку Православ'я і нерозривності історії країни;

-

2.4.3 Смилова складова

- Посилення смислового і композиційного значення титульного об'єкта території Монумента Вічна Слава (МВС) наступними діями:
  - Покриттям дзеркальним склом, верхніх 8-12 поверхів фасадів комплексу висотних будівель «Бартоломео». Завдяки цьому об'єкт, який має негативний, дисонуючий ефект стане більш нейтрального характеру;
  - Створення площі біля підніжжя пагорба, як символу нового історичного етапу;
  - Створення комплексу будівель собору Святої Софії та однойменній площі на прибережній смузі в районі виходу бульвару Слави до берега Дніпра;

2.4.4 Створення архітектурних об'єктів, що забезпечують рентабельність муніципальних рекреаційних комплексів

- Фізкультурно-розважальний хаб «Тридцять дві арки», який приєднає прибережну смугу набережній до парку Шевченка;
- Багаторівневий гараж, як складова частина фізкультурно-розважального хаба «32 арки»;
- Нічний клуб «У моста»;
- «Нова бібліотека» - пізнавальний і оздоровчий центр парку розваг і активного дозвілля;
- Створення комплексу будівель собору Святої Софії та однойменній площі на прибережній смузі в районі виходу бульвару Слави до берега Дніпра;
  - Дайвінг клуб;
  - Запорозький кош;
  - Багаторівнева автостоянка;

- Офісні комплекси;

Розділ 3. Концептуальна пропозиція розвитку набережної Перемоги в місті Дніпро.

3.1 Еколого-містобудівний аспект оздоровлення басейну ріки Дніпро

- Звуження водної поверхні за рахунок намивання піску вздовж берегової лінії і збільшення площі островів;
- Створення мережі очисних пристроїв системи В.В. Дем'янова в місцях виходів зливової каналізації до берега ріки Дніпро;
- Формування мережі дренажних каналів, що забезпечує функціонування гребний прибережної смуги в режимі природних властивостей заплавних територій;
- При озелененні набережній і прибережної смуги використання дендрологічної системи, близької за характеристиками до того, що відрізняє природний зелений покрив заплавних територій.

3.2 Концепція архітектурно-планувального розвитку містобудівного вузла набережної Перемоги

Регулювання екологічних характеристик забудови набережної і строгий контроль будівництва на прибережній смузі.

- Регулювання «ємності», зведення споруд;
- Екологічно безпечні системи фундаментів;
- Інженерні мережі, що передбачають збереження особливих Властивостей ґрунтів заплавних територій;
- Відповідні місця зведення типології будівель.

Створення рекреаційних об'єктів.

- Синергетично презентаційна площа-сквер на прибережній частині площі Слави (прогулянкова зона для сімейного відпочинку);
  - Парк розваг і активного дозвілля в районі нинішнього комплексу «Бартоломео»;
  - Пам'ятник Івану Сірку на схилі головного пагорба;
  - Муніципальний пейзажний парк регіонального значення на намиті у східній частині Гребного каналу території;
- Створення буферного простору між викупленими приватними особами територіями в урізу води (9-12 метрова смуга з піщаної смугою пляжу і упорядкованим тротуаром), по аналогу з тим, що створено в районі комплексу гуртожитків;

3.2.1 Концепція

Створення представницького регіонального рекреаційного комплексу, який включає в собі такі складові як:

- Представницька площа міста "Слави"; Міський Загальнодоступний парк "Мандриківській";

- Рекреаційні об'єкти: оздоровчі, розважальні, етнографічні;
- Реконструкція "Запорізького коша";
- Існуючі релігійні об'єкти;
- Сквер "нижній" прибережній частині площі Слави;
- Селянський спуск;
- Переходи №1, №2 - підземні №3 - надземний;
- Свято-Покровський собор;
- Проїзд Фітнес-центру;
- Трирівнева автостоянка;
- Комерційний об'єкт "нова бібліотека";

Смислова складова.

- Серед створюваних архітектурних об'єктів повинні домінувати ті, що презентують українську ідентичність;
- Презентація позитивних, перспективних сторін життєдіяльності міста та країни;
- Смислове домінування річки Дніпро - найважливіший критерій всіх форм діяльності в його прибережній зоні;

Містобудівна складова.

- Забезпечення панорамних розкриттів з кінцевої точки руху по головному проспекту міста - оглядового майданчика біля підніжжя Монументу Вічна Слава;
- Суворе регулювання перетворювальної діяльності на західній і південно-західній стороні набережної і точкова, під суворим екологічним контролем перетворювальної діяльності в прибережній смузі;

3.2.2 Генплан

Функціонувальне зонування.

- Створення головного презентаційної майданчика.
- Вхідна зона.
- Зона тихого відпочинку.
- Зона трансформуючих атракціонів.
- Активний відпочинок.
- Зона фізкультурно-оздоровчого відпочинку.
- Рекреаційні об'єкти, які трансформуються.
- Технічна зона.
- Пляжі.

Благоустрій та озеленення.

- Усунення виниклих перешкод в сприйнятті МВС з далеких перспектив по осі проспекту Яворницького;
- Формування сучасних інтерактивних елементів благоустрою оглядового майданчика МВС;
- Реконструкція сформованої системи озеленення оглядового майданчика МВС, підпорядкувавши її завданням виявлення їх композиційної значущості;

Пішоходи і транспорт.

- Створення інтерактивного підземного переходу від оглядового майданчика МВС на середину схилу тераси і далі по поверхні до площі-скверу і вхідним вузлам переходів;
- Створення в штучно розширеному схилі, залізної дорожньої гілки, системи транспортних шляхів і автостоянок;
- Створення пішохідних алей;
- Проїзди, які поєднані з пішохідними алеями;
- Створення багаторівневої парковки;

- Зупинки громадського транспорту;
- Причал річкового транспорту;

3.2.3 Композиційно просторове рішення

Розглядаючи схему композиційно-просторових характеристик, слід звернути увагу на:

- Головну доміную територію - оглядовий майданчик монумента Вічна Слава.
- Просторова вісь проспекту і напрямки панорамних розкриттів.
- Свято-Покровський собор.
- Створення Запорізького кошу.
- Створення «Нової бібліотеки».
- Основні акценти.
- Звернення уваги на просторову вісь дренажного каналу.
- Просторові осі алеї.
- Встановлення «блакитних ліній» для архітектурних об'єктів по обидва боки набережній і в прибережній смузі;
- Регулювання масштабних характеристик архітектурних об'єктів, що зводяться в прибережній зоні;
- Функціональні і образно-художні характеристики архітектури об'єктів повинні ідентифікуватися насамперед з річкою.
- Регулювання функціональних і композиційних просторових характеристик архітектурних об'єктів в зоні смислового впливу русла ріки.

Основні висновки

Історія світового містобудування показує, що на всьому її протязі переважна більшість прибережних міст мало своїм характерним виглядом берегової території. Вирішальну роль в цьому грали забудова і ландшафтна організація прибережної смуги, що підкреслюють своєрідність і специфіку міста. У підсумку кожна прибережна територія отримувала свій характер: оборонний, транспортний, ландшафтний, ділової, торговий і т.д.

В сьогоденні відзначається активна архітектурно-містобудівна діяльність на прибережній території, яка розташована по осі головного Проспекту міста. Істотно знижено значення архітектурно-містобудівних аспектів розвитку міста. У законодавчу базу внесено принципи спрямовані виключно на інтереси замовника-інвестора. Спрощені уявлення міської влади про архітектуру і особливо про її містобудівної складової, сприяють розвитку негативних явищ, які, наприклад, настільки наочно проявилися в Києві.

Існуюча проблема, це відсутня стратегія архітектурно-містобудівного розвитку міста в цілому і набережних зокрема. Спроби використання напрацювань АПМ Яшунського в кардинально змінених соціально-економічних обставин малоефективні. Розрізнені, несистемні розробки окремих майстерень не мають загальноміського рівня осмислення і лише додають негативу в прийнятті рішення.

Якщо слідувати запропонованому принципу забудови, будуть грубо порушені композиційні закономірності розвитку цієї ділянки території. Значно постраждають його іміджеві показники, і, безумовно, виникне негативне ставлення городян до такого використання територій, які мають бути призначені для рекреаційних цілей.

- Незбалансована структура територіального планування в прибережних районах.
- Відсутність чітко сформованих зон відпочинку та добре організованих випускних пунктів.
- Нерозвинені ландшафтні екологічні рамки.
- Естетичний рівень розвитку прибережної архітектури та водного середовища низький, формуючи панорамний вигляд міста.

Похідною всього цього аналізу є сформовані принципи прибережної території, в яких має бути:

- Перш за все облік того, що це заплавні території, які мають свою особливу гідрологію. Канали- це їх антропогенне інтерпретація. Щоб зменшити деструктивний вплив на містобудівну композицію двох побудованих веж, їх фасади повинні отримати дзеркальну поверхню.

- Створення точок тяжіння а також поєднання точок тяжіння парками і зеленими зонами;

- Оптимізація публічної доступності. Тобто можливість безперервного пішохідного руху та взаємозв'язку гостей з водою - плавати, рибалити, кататися на човнах або підгодовувати качок, бо більша частина по кадастровій мапі має приватне право користування територій.

- Збереження домінуючої ролі долини річки Дніпро, як гаранта ідентичності життєдіяльності на його берегах.
- Посилення смислового і композиційного значення титульного об'єкта території - Монументка Вічна Слава.
- Ослаблення негативного впливу на композиційно-просторові характеристики диссонируючих об'єктів
- Збереження і архітектурно-планувальний розвиток прибережної смуги набережній Перемоги, як найважливішого рекреаційного комплексу міста.
- Екологічна безпека всієї перетворювальної діяльності на набережній Перемоги.

Кожний з перерахованих вище принципів мають свої напрямки реалізації. Також не менш важливим фактором, який повинен робити істотний вплив на характер процесів, що склалися до нашого часу - смисловий зміст композиційно-просторових характеристик Проспекту. Аналіз етапів освоєння в полі смислового і композиційного впливу Монумента Вічна Слава а також топографічних даних дасть можливість сформулювати сучасну парадигму архітектурно-містобудівних процесів на прибережних ділянках міста. В свою чергу засобами архітектури має бути знайдено і реалізовано рішення, яке не тільки розіб'є те, що вже було створено, але і логічно завершить процес формування найважливішого містобудівного вузла міста.

Список використаної літератури

1. Вадимов В. Город и река /В. Вадимов – Полтава: Археология, 2000. – 214 с
2. Днепропетровск. Архитекторы/ Н.П. Андрущенко, М.Э. Кавун, Н.А. Лопатюк и др.; Под общ. ред. Н.Н. Кондель-Перминовой; Редкол.: Б.Л. Ерофалов, Н.Н. Кондель-Перминова, И.Г. Пидорван (предс.) и др. — Киев: Издательский дом А+С, 2006. — 296 с.
3. ДБН В.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій»
4. Водний Кодекс України 06.06.95 N 213/95-ВР
5. Електронний ресурс: <https://nashemisto.dp.ua/2018/02/19/stanet-li-vid-na-dnepr-chastnoj-sobstvennostyu/>
6. 1. Кавун М.Е. Картографічний матеріал кінця XVIII ст. як джерело з історії формування м.Катеринослава //Наддніпрянський історико-краєзнавчий збірник. Вип. 1. Матеріали Першої міжрегіональної історико-краєзнавчої конференції (8-9 жовтня 1998 р., м.Дніпропетровськ). - Дніпропетровськ, 1998. - С. 104-110.
7. 2. Дніпропетровськ: минуле і сучасне // Дніпропетровськ: ДніпроКнига, 2001. – 131 с.
8. 3. Дніпропетровськ: віхи історії. // Дніпропетровськ: ДніпроКнига, 2001. – 118 с. 8.
9. 4. Мирошніченко А. А. Наш город вчера, сегодня, завтра. – Днепропетровск: Січ, 1994. – 185 с.
10. Електронний ресурс: https://gorod.dp.ua/history/article_ru.php?article=160
11. Електронний ресурс: <https://oldmaps.dp.ua/blog/rus/>
12. Денисов, М.Ф. Набережные. – М.: СтройИздат, 1982.

13. Електронний архітектурний журнал «Totalarch»
<http://landscape.totalarch.com/node/25>
14. Електронний ресурс: <http://www.golos.com.ua/rus/article/302497>
15. Електронний ресурс: <https://upland.tilda.ws/citywaterfront>
16. Електронний ресурс: <https://commercialproperty.ua/cp-articles/zastroyka-pribrezhnykh-territoriy-mirovaya-praktika/>
17. Електронний ресурс: <https://commercialproperty.ua/cp-articles/zastroyka-pribrezhnykh-territoriy-mirovaya-praktika/>
18. Пам'ятник «Вечна Слава» - знаковий орієнтир в архітектурі Дніпропетровської середини ХХ століття / С.І. Крилас // Вісник Придніпровської державної академії Академії будівництва та архітектури: Збірник науково-практичних праць: Збірник наукових праць. - Дніпропетровськ. 2013.- №5. - с.51-56 (російською мовою)
19. Воробйов В.В. Об'єктивний екополіс. / Строительство, материаловедение, машиностроение: Збірник наукових трудів. / Будівництво, матеріалознавство, машинобудування: Збірник наукових праць. Випуск №75. - Дніпро, Державний вищий навчальний заклад РСАСЕА, 2014. - с.48-52 (російською мовою)
20. Монумент "Вічна Слава" - знаковий об'єкт в архітектурі Дніпропетровська сер. ХХ століття. / С. І. Подолиний, Ю. Ю. Крилас // Вісник ПДАБА. - Д. : ПДАБА, 2013.
21. Днепропетровск: Архит.-ист. очерк / Н. П. Андрущенко, С. Е. Зубарев, В. А. Ленченко. - К. : Будівельник, 1985. - 73-98 с.
22. Екатеринослав-Днепропетровск. Архитектура и архитекторы : учебное пособие / Л. Н. Кузикова, С. Н. Антонов. - Запорожье : ПРИВОЗ ПРИНТ, 2009. - 27 с.

23. Мирошниченко А.А. Наш город, вчера, сегодня, завтра: (ландшафтно-градостроительный анализ развития Днепропетровска) / А. А. Мирошниченко. - Днепропетровск : Січ, 1994. - С. 50.
24. Водний кодекс України, із змінами, внесеними За коном України від 21 вересня 2000 р. № 1990III
25. Закон України "Про планування і забудову тери торій". Відомості Верховної Ради. N 31. 2000. С. 250.
26. Методика упорядкування водоохоронних зон річок України, К.: Оріяни, 2004. 128 с.
27. Порядок визначення розмірів водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них (постанова Кабінету Міністрів України від 08.05.1996 р. № 486 зі змінами станом на 24.01.2002 р.).
28. СНИП 2.07.0189. Градостроительство. Планировка и застройка городских и сельских поселений. М.: Стройиздат, 1990.
29. Богак Л.М., Ананян І.І. Реконструкція наявної за будови та проблеми землекористування в водо охоронних зонах і прибережних захисних смугах в межах населених пунктів // Современные проблемы строительства. Д.: Донецький Пром трійНИИПроект
30. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів. К.: Держархбудінформ, 2002. 59 с
31. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21.05.1997 р. № 280/97ВР.
32. Иконников, А.В. Пространство и форма в архитектуре и градостроительстве. – М.: КомКнига, 2006.
33. Козлов А.С. Планировочная организация общественного городского пространства набережной // электронный научно-теоретический журнал «Архитектон: известия вузов» : http://archvuz.ru/2011_22/25

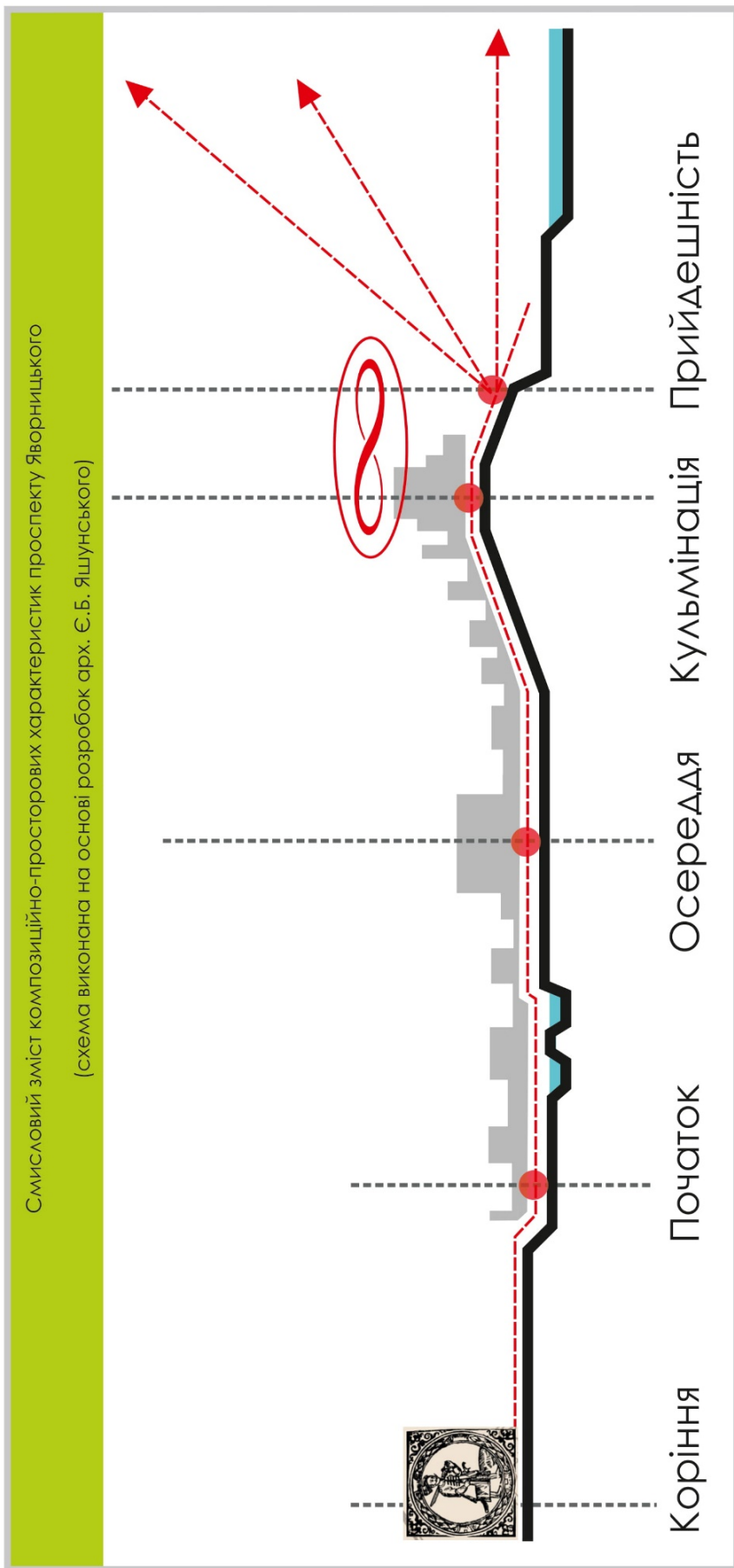
34. Кончева, Е. Новая жизнь мертвых кварталов // Общенациональный аналитический ресурс «Эксперт Online» : <http://expert.ru/2011/08/2/novaya-zhizn-mertvyih-kvartalov/>

35. Река для людей: «водный фасад» Нью-Йорка[Электронный ресурс]. –Режим доступа: <http://archsovet.msk.ru/article/gorod/vodnyy-fasad-n-yu-yorka>

36. Marshall, R. Waterfronts in post-industrial cities / R. Marshall. – London : Spon Press, 2001. – 224 с.

Додаток №1

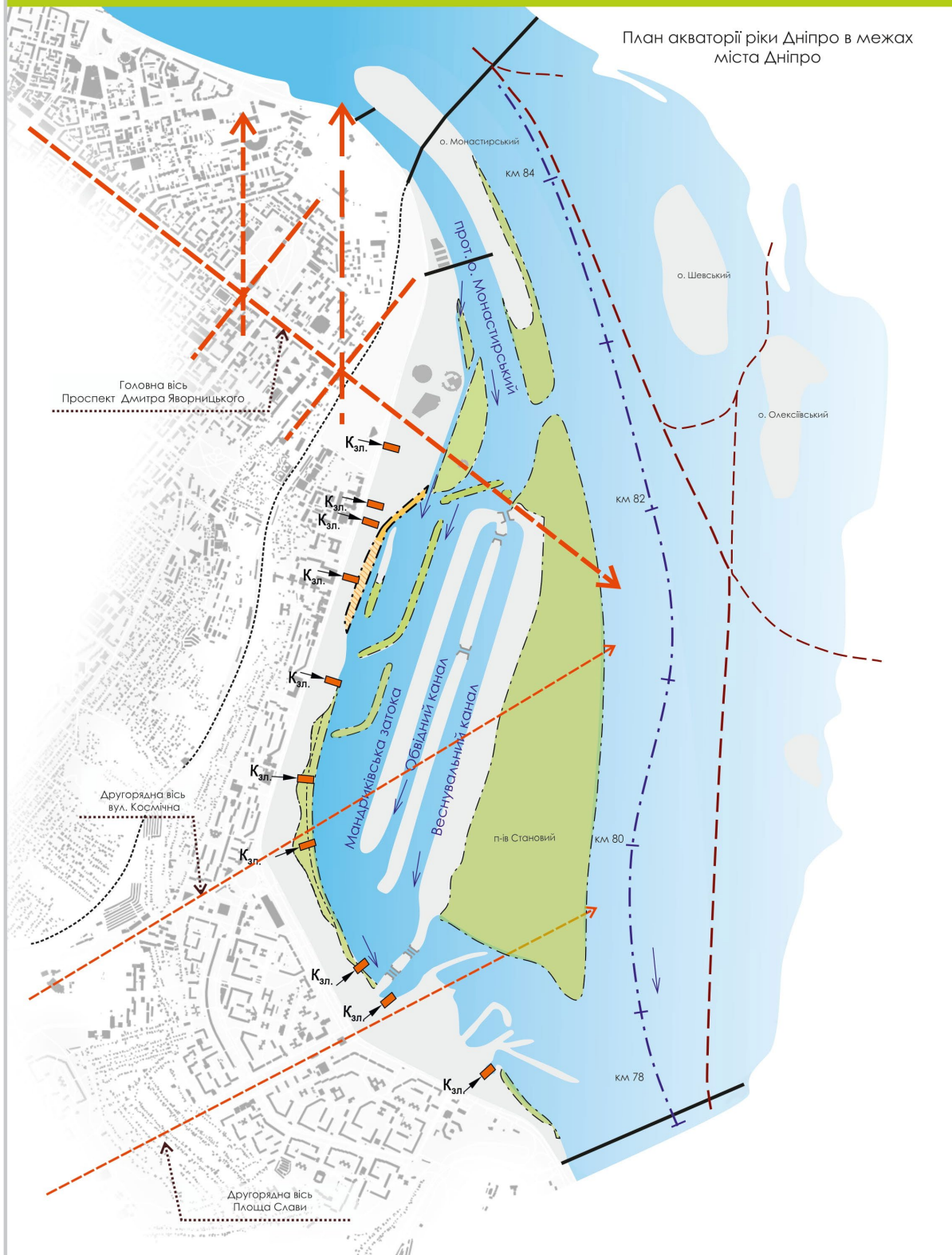

Додаток №2

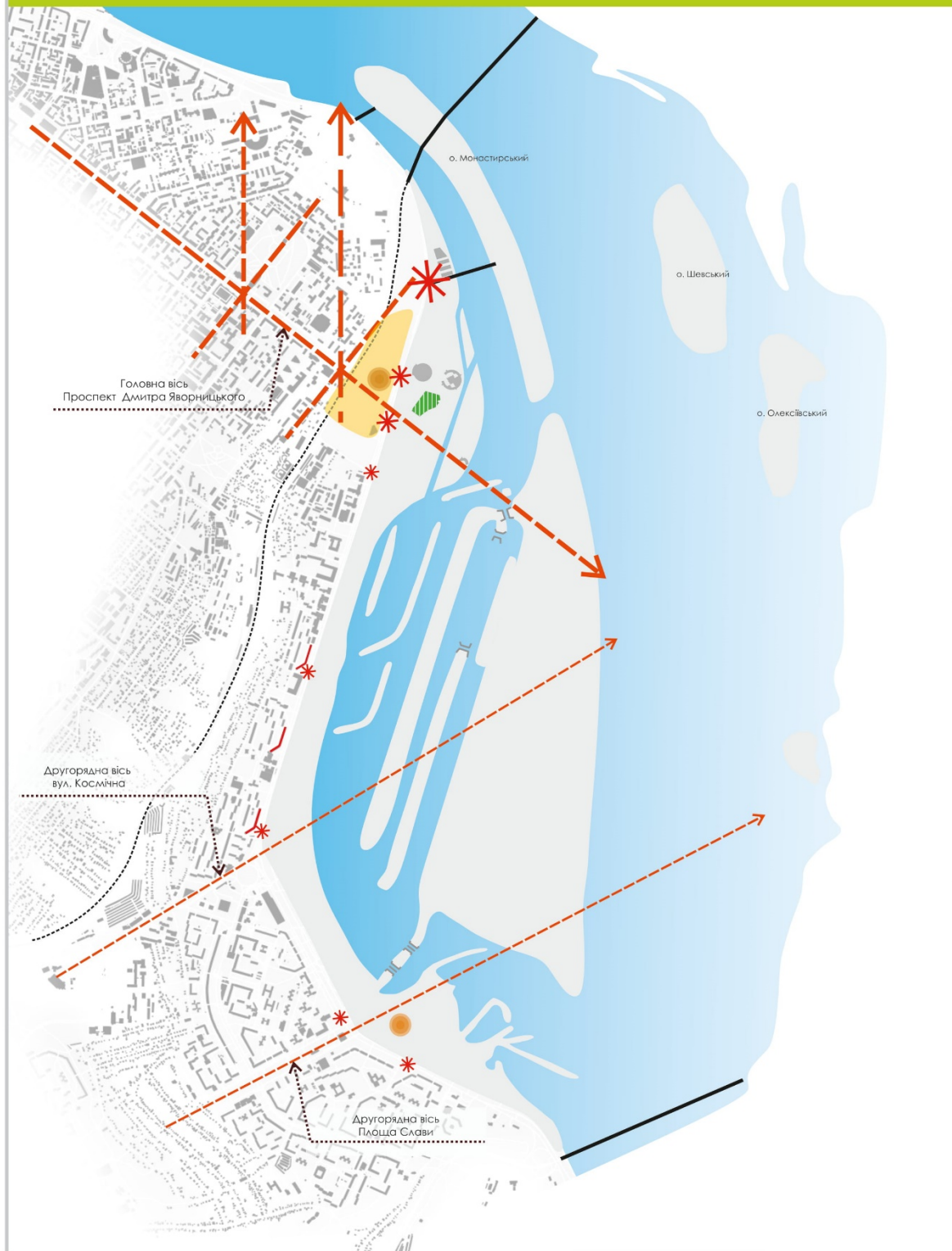
Додаток №3

Екологічна безпека всієї перетворювальної діяльності на набережній Перемоги і прилеглих до неї територій

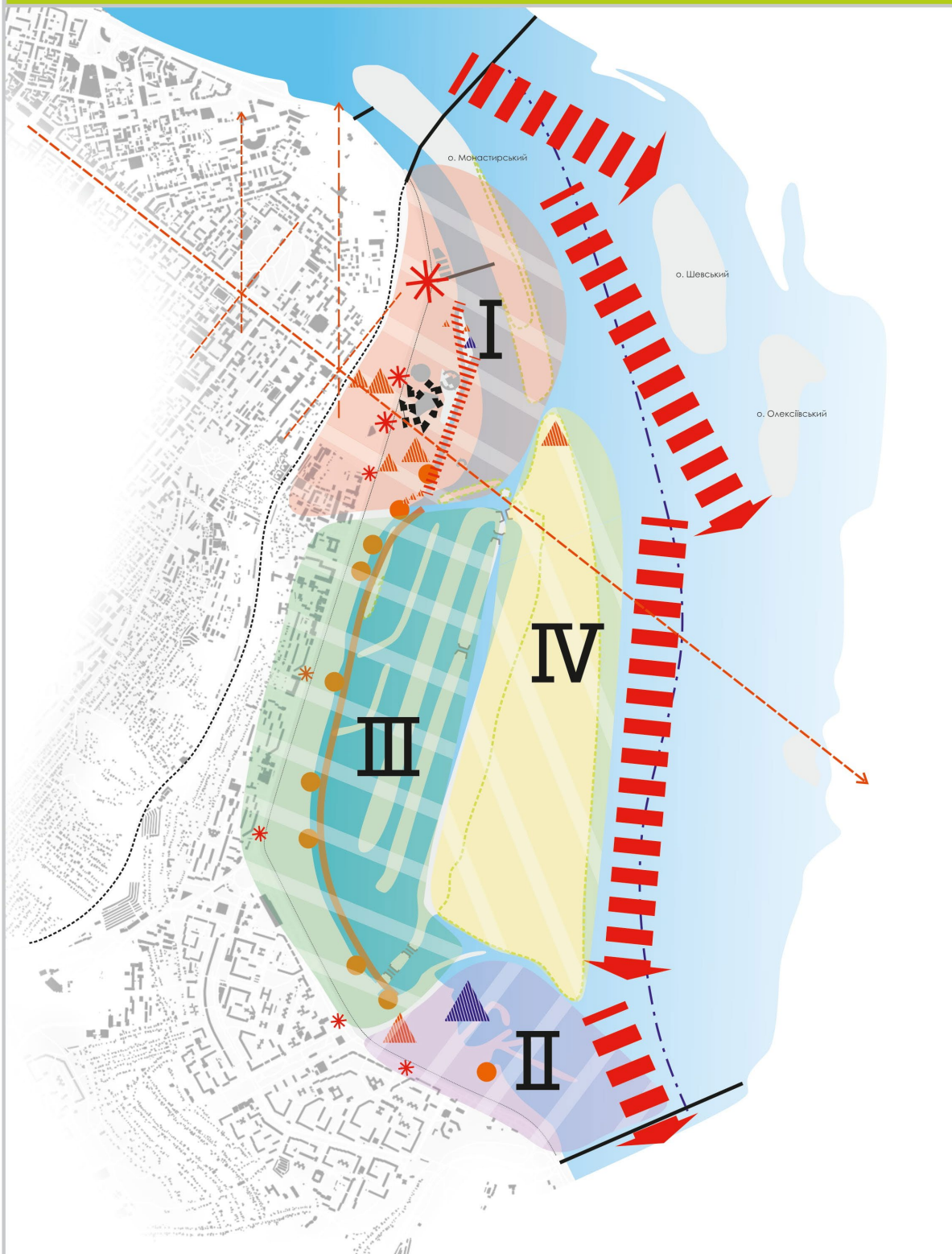
Додаток №4

Посилення смислового і композиційного значення титульного об'єкта території
Монумента Вічна Слава (МВС)

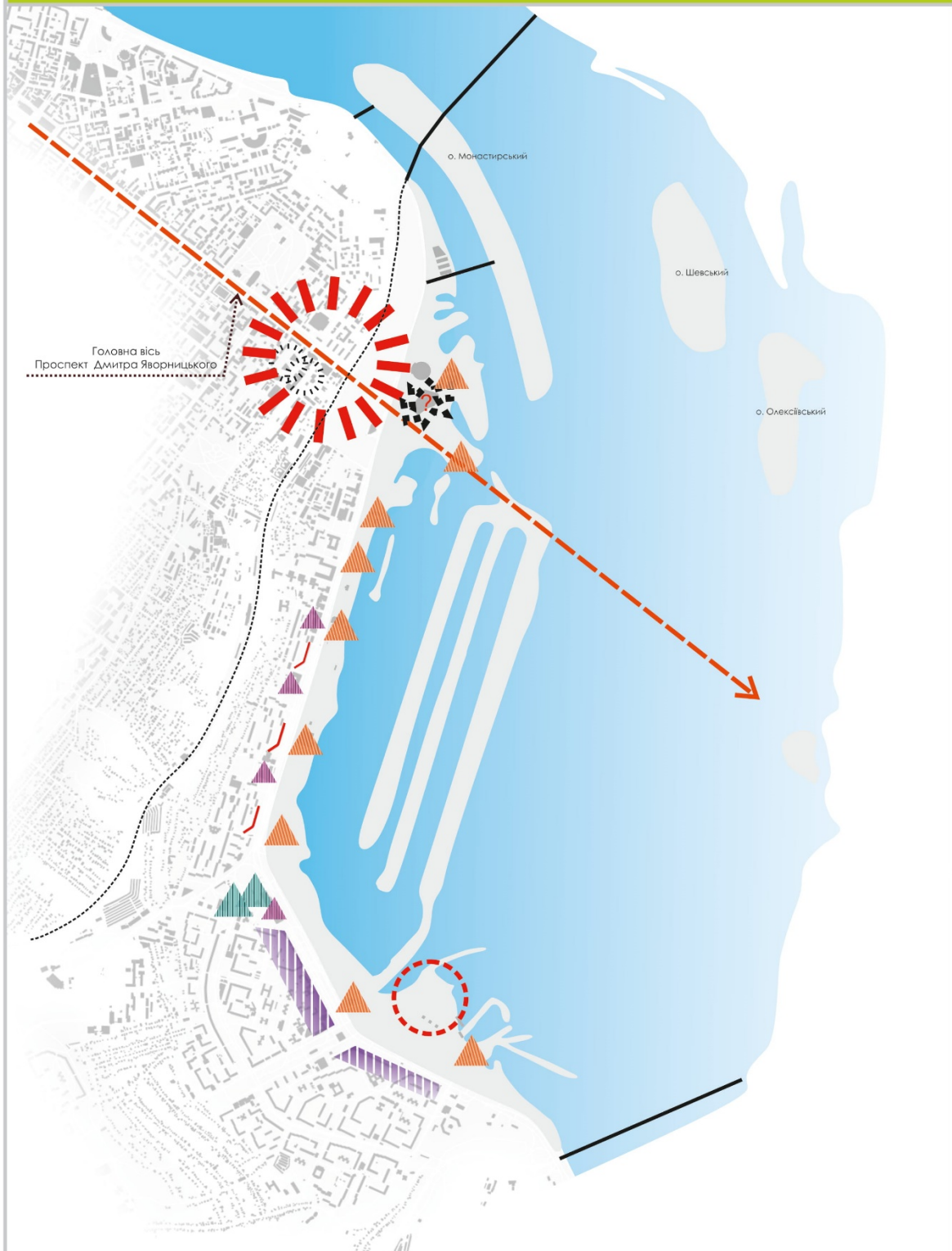
Додаток №5

Модель принципів формування архітектурно-планувальної системи набережній Перемоги

Додаток №6

Композиційно-просторові характеристики забудови та окремих комплексів набережної Перемоги

Додаток №7

Модель композиційно-просторових характеристик набережної перемоги в місті Дніпро

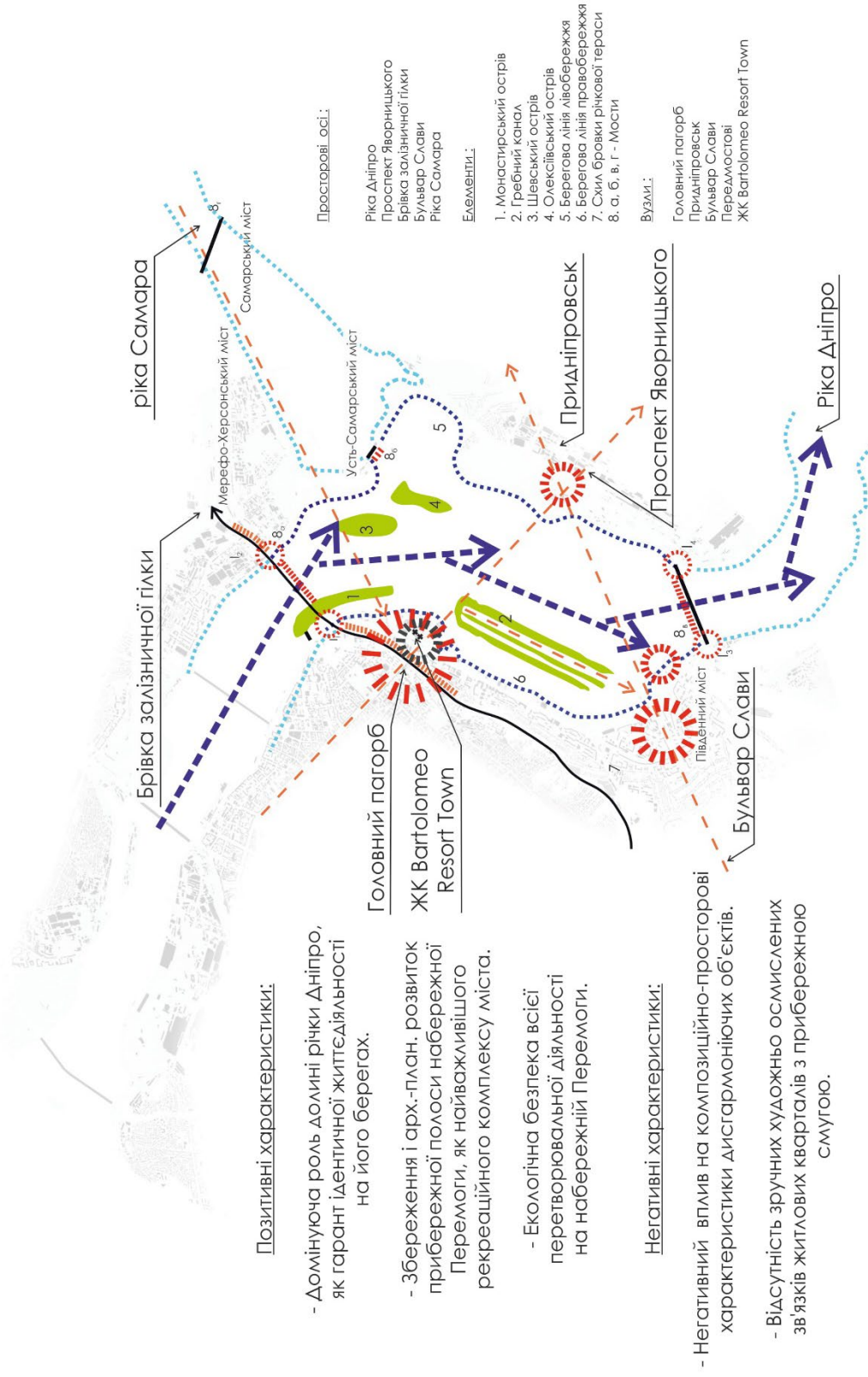
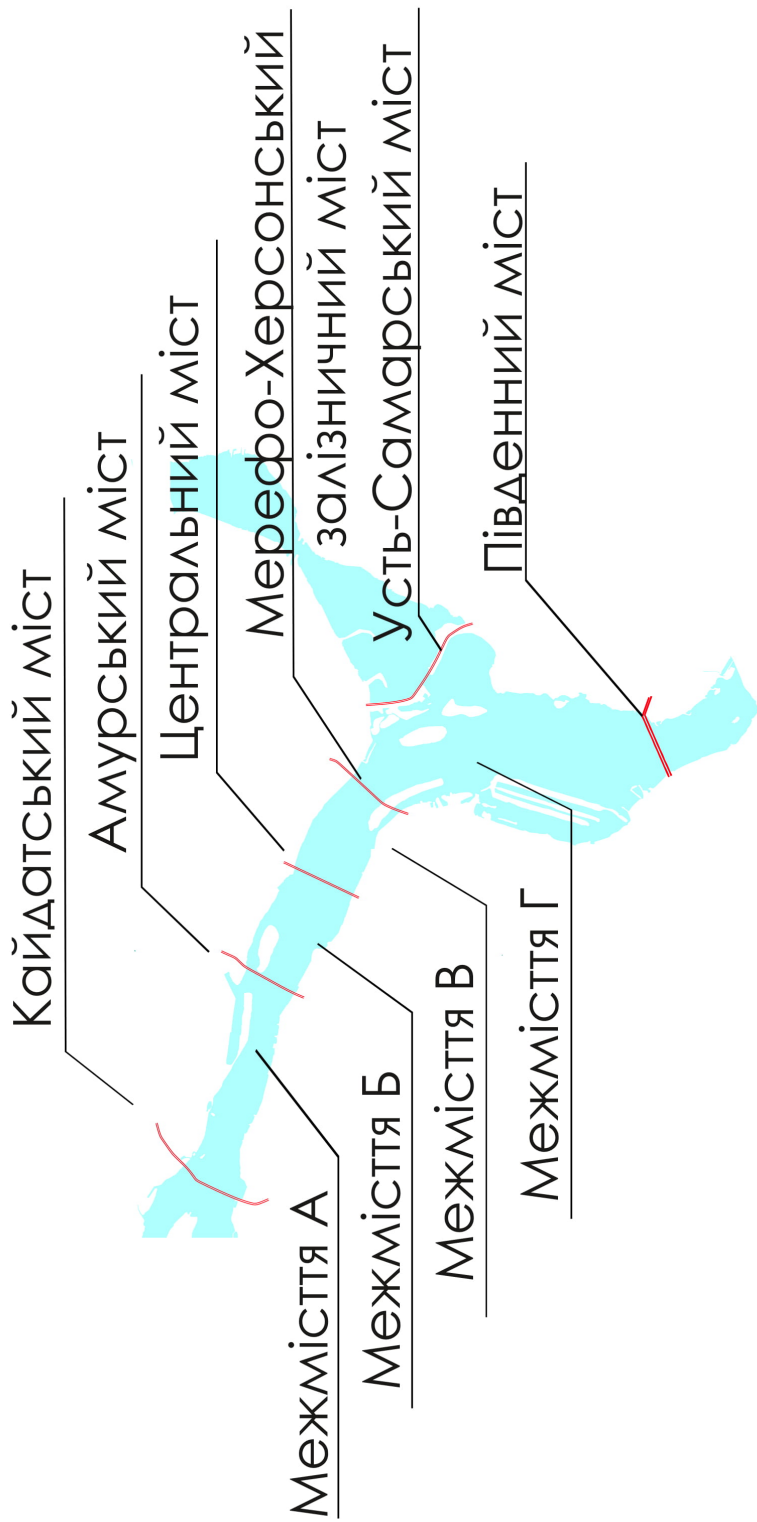

Схема мостів міста Дніпро

У роботі був використаний термін, який рідко використовується у літературі, але добре відповідає цілям дослідження - «міжмістовий простір». Мається на увазі простір долини ріки між двома мостами, які більш чітко, ніж береги, відокремлюються просторові характеристики різних ділянок долини ріки Дніпро.